

Bitig Türkoloji Araştırmaları Dergisi, Bahar 2021 / 1: 153-180.

Altay'ın Türkdilli Kabilelerinde Şaman Davulu Canlandırma Geleneği*

Leonid Pavloviç POTAPOV
Çeviren: Dr. Atilla BAĞCI**

Öz: Davul şamanın en önemli enstrümanıdır. Davul sabibi olmadan büyük şaman olunmaz. Şaman ruhlar tarafından şaman aday olarak seçilir, kendisine şamanlık başlığı verilir, akabinde aday kişi ruhsal sıkıntıya duçar olur, hastalanır. Bu dönemi atlatan şaman kutsal boy dağına gider, ruhlardan davul edinme müsaadesi alır; burada en önemli boy dağı kutsal Mustag'dır. Altay şamanları davullarını şaman atasından ve kutsal boy dağının ruhlarından da alırlar. Bazı şamanların davullarını Kök-mönkö dağı, Yersu-tayka dağı, yani Altay dağlarında aldıkları, Ülgen'in oğlu Yajılğan'dan (gök gürültüsü) ve hatta Ülgen'in bizzat kendisinden aldıkları söylenmektedir. Bir şaman yaşamı boyunca en az 1, en fazla 9 tane davul sahibi olabilir. Şaman davul edinince artık kendi yaşamı da davul ile bağlantılı olur, yani davul sayısıyla ve en son davuluyla ayin yapma süresi dolduğunda şamanın da yaşamı biter. Kutsal boy dağından davul edinme izni alan şaman akrabaları arasına döner ve davulu hazırlamaya başlar. Davulu şaman kendisi yapmaz, akraba ve boydaşlarının katılımıyla toplumsal bir şekilde yapılır. Davul yapımı 3 gün kadar sürebilir. Her şey tamam olunca boydaşlar, akrabalar ve diğer katılımcılar en önemli an için toplanırlar. Bu an şamanın davulu canlandırma ritüelidir. Artık şaman davulu canlandırma ritüeli için hazır. Şaman ayine başlayınca davulun kasnağının yapıldığı ağacı, nerede olduğunu, nasıl büyüdüğünü, ağacı hazırlarken boydaşlarının aralarında geçen olayları, yine aynı şekilde tokmağın yapıldığı ağacı anlatır. Derisiyle davulu kapladıkları hayvanın da hayatını, nerede doğduğunu, nasıl yaşadığı, nelerle beslendiği gibi detayları anlatır. Şaman bu ayinde anlattığı hayvanın taklidini yapar, onun hareketlerini ve sesini yansıtır. Bu ayin ile şaman davulu canlandırılmış olur ve kutsallık kazanır; bu andan itibaren ona şaman dışında başkalarının dokunması yasaklanır. Altay'ın Türkdilli kabilelerinde şamanın davul edinmesi ve onu canlandırması geleneği çok önemlidir. Her boyun kendi kutsal dağı vardır ve her boyun şamanı davul edinme müsaadesini kutsal boy dağından alır ve tüm boydaşlarının, akrabalarının katılımıyla bu ayini gerçekleştirir. Şaman davulu canlandırma geleneği Altay'ın Türk dili balkları olan Şorlar, Teleütler, Çelkandu ve Kumandılar arasında toplumsal bir bayram ve kutlama niteliği taşır, bundan dolayı Şamanizm gelenekleri içindeki yeri de çok önemlidir,

* Bu makale "Obryad Ojivleniya Şamanskogo Bubna u Turko yazıçnıh Plemen Altaya" orijinal adıyla Trudı İnstıtuta Etnografıı Akademi Nauk SSSR, cilt I, Moskova-Leningrad, 1947, ss. 159-183, yayımlanmıştır.

** Dr., Araştırmacı-Yazar (Türkiye). E-posta: atilla_bagci@hotmail.com

çira Altaylılarda ruhlarla irtibat kuran ve davul yardımıyla ayin yapan kişi gerçek bir şaman olarak kabul edilir.

Anahtar Sözcükler: *Altay, Şor, Teleüt, şaman, davul, Ülgen, Mustag, Kök-möngö.*

Abstract: *The drum is the shaman's most important instrument. You can't be a great shaman without a drum owner. The shaman is chosen by the spirits as the candidate of the shaman, he is given a donation of shamanism, then the candidate person becomes mentally ill and gets sick. Having survived in this period, the shaman goes to the holy clan mountain and receives permission from the spirits to acquire drums, where the most important clan mountain is the Holy Mustag. Altai shamans also receive their drums from the shaman ancestor and the spirits of the holy clan mountain. It is said that some shamans took their drums on Mount Kök-mönkö, Mount Yersu-tayka, that is, in the Altai Mountains, from Yajılğan (Thunder), the son of Ülgen, and even from Ülgen himself. A shaman can own at least 1 drum and no more than 9 drums during his lifetime. When the shaman acquires a drum, his own life is also connected to the drum, that is, the life of the shaman ends when the ritual period expires with the number of drums and the last drum.*

Having received permission to acquire drums from the holy clan mountain, the shaman returns to his relatives and begins to prepare the drum. The drum is not performed by the shaman himself; it is performed in a social way with the participation of relatives and friends. Drum construction can take up to 3 days. When all evil stuff is done, friends, relatives and other participants unite for the most significant moment. This moment is the shaman's ritual of reviving the drum. Now the shaman is ready for the drum revival ritual. When the shaman begins the ritual, he describes the tree where the drum was made, where it was, how it grew, the events that took place between his brothers while preparing the tree, and the tree where the gavel was made. It also tells details about the life of the animal, where it was born, how it lived, what it fed on. The shaman imitates the animal he describes in this ritual, reflecting his movements and voice. With this ritual, the shaman drum is revived and becomes sacred; from this moment on, it is forbidden for others to touch it except for shaman. In the Türkish-language tribes of Altai, the tradition of the shaman acquiring and reviving a drum is crucial. Each tribe has its own holy mountain, and each tribe's shaman receives the permission to acquire drums from the holy mountain of clan and performs this ritual with the participation of all his friends and relatives. The tradition of reviving the shaman drum is a social feast and celebration among the Türkish peoples of Altai, the Shors, Teleutes, Chelkandu and Kumandi, therefore, its place in the traditions of shamanism is also essential, because in Altai, the person who contacts the spirits and performs the ritual with the help of drums is considered a true shaman.

Keywords: *Altai, Shor, Teleut, shaman, drum, Ülgen, Mustag, Kök-möngö.*

I

“Şamanskiy Buben u Turkoyazıçnıh Plemen Altaya” (Altay'ın Türk Dilli Kabilelerinde Şaman Tefi (Davul)¹) adlı monografiye kısmen hazırlık olan bu çalışmada ben şaman davulu canlan(dırıl)ması geleneğini incelemeyi ve açıklamayı amaçlıyorum.

Şamanlığın maddi unsurları arasında davul kültürel faaliyetin önemli bir enstrümanıdır. Altaylılarda ruhlarla irtibat kuran ve davul yardımıyla ayin yapan kişi gerçek bir şaman olarak kabul edilir. Altaylıların dünya görüşüne göre şaman hayatı davulun sahibi olan şamanın davuluyla sıkı sıkıya bağlantılıdır. Örneğin Şorlarda şamanın ömrü, Şor şamanlarının hamisi (hami dişildir) ve boy dağı Mustag tarafından

---

¹ Rusça metinde buben (tef) olarak kullanılan kelimenin yerine Türkçe çevirisinde davul kelimesi kullanılmıştır.

belirlenen davulun sayısına (3'ten 9'a kadar) bağlıdır.² Boy dağı şamanın sahip olacağı her bir davulu ile kamlık -1 yıldan 9 yıla kadar- yapacağı süreyi tayin eder. Son davul ile kamlık yapma sürecinin tamamlanmasıyla da şaman ölür.

Benim muhababım (görüşülen şahıs) olan Çeley seokundan³ Şor Şaman Sandra, 1927 yılında beni kısa bir süre sonra öleceğine ikna etti, çünkü son davulu ile kamlık yapma süresinin dolduğunu söyledi, hatta bu inançla daha hızlı yazmam için beni acele ettirdi. Gerçekten de gittiğim ertesi günü o ölmüş. Herkes de bu ölümü normal ve kaçınılmaz olarak görüyordu.

Teleütlerde şamanların ömrü, ruhlar tarafından belirlenen davulların sayısı ile tamamlanmaktadır.⁴ Teleüt şamanı hayatı boyunca 3'ten 9'a kadar davul sahibi olur. Şamanın hamisi olan ruh tarafından tayin edilen davulları birinin süresinin tamam olmasına göre diğerini yapar. Teleütlerde şaman bir davulla 3 yıldan 5 yıla kadar kamlık yapar, sonra yenisini yapar. Ancak ruhlardan hayatları boyunca az sayıda davul edinebileceği talimatını alan bazı şamanlar gizlice, yani legal olmayan ilave davullar edinirler; ya da kaynak kişilerinden birinin Rusça ifade ettiği gibi "çalıntı davullar" yaparlar. Bu yolla bu şamanlar ömürlerini uzattıklarını düşünürler.

Aynı şekilde kutsal kabile-boy dağından sayısı en fazla 9 tane olan davullarını alan Kumandı şamanları ruhlar tarafından belirlenen 1 yıldan 9 yıla kadar süreyle her bir davul ile kamlık ayini yapabilmektedirler.⁵ Kumandılarda kadın-şamanlar erkeklere göre daha az sayıda davul sahibi olurlar; ancak aralarında 9 tane davul yapan kadın-şamanlar da bulunuyordu. Kaynaklarımın anlattıklarına göre boy dağı ceza olarak önceden tayin edilen davullarının sayısını düşürmüştü ve böylece de suçlanan şamanın ömrü kısalmıştı. Bu durum nadiren vukuu bulurmuş, örneğin Mustag dağı köken olarak Şor seoklarından olup ana tarafı ruhlardan şamanlık bağışını almış olan Kumandı şamanlarına karşı böyle bir durum vukuu bulmuştur.

Çelkanlar ve bazı diğer Tuba şamanlarında da şamanın ömrü, aynı yöntemle sahip olacağı davulların sayısına göre tayin edilmektedir.⁶ Tubaların inanişine göre davul şamanın yaşamı ile doğrudan bağlantılıdır; inanişe göre kamlık ayini sırasında şaman kazara davulunu kırarsa, o zaman şamanın hastalanacağı beklenir, bu durumunun önüne geçebilmek için de o koruyucu-ruha bir at veya inek kurban etmek zorundadır, şaman ancak kurban sunusundan sonra yeni bir davul yapma müsaadesi alabilmektedir. Tubalardaki başka bir inanişe göre aralarında düşmanlık olan şamanlar kendi ruhları yardımıyla birbirlerine ölümcül saldırılarda bulunurlar. Böyle bir çatışmada mağlup olan şaman ölür ve onun davulundan ise kan sızarmış. Ketlerde (Yenisey Ostyakları) kamlık ayinine gelenler yorgunluk durumunda şamanın elinden

² Şorlar Tom nehrinin kolları olan Mrassu ve Kondom nehirleri havzasında yaşamaktadırlar. Mustag veya Pustag (Buzdağı)

Telbes nehrinin kaynakları (1580 metre yüksekliğinde) arasındadır.

³ Seok: boy, büyük aile, klan.

⁴ Teleütler Novosibirsk bölgesi Belovsk havalisinde Büyük ve Küçük Boçat nehir boylarında yaşamaktadır.

⁵ Kumandılar Altay bölgesi Staro-Bardinsk yöresinde Biy nehrinin her iki kıyısında ve aynı şekilde Oyrotya Turoçaks aymakında yerleşmişlerdir.

⁶ Çelkanlar Oyratya Turoçaks aymakında, Lebed nehrinin kolu Baygol nehri havuzunda yaşamaktadırlar. Tubalar, Oyrotya Çoysk aymakında, Sarı-Kokşi, Kara-Kokşi, Piji, Uymen nehirleri havuzlarında ve Telets gölünün kuzey-batı kıyısında yerleşmişlerdir (yayılmışlardır).

davulunu düşürmemesi ve onun parçalamaması için takip ederler, çünkü bu durum şamanın hayatını tehdit etmektedir. “Rivayete göre eski devirlerde böyle bir şaman ölmezse, onu öldürürlermiş” (Anuçin 1914: 60).

Altay’ın hayvancılık yapan güneyli kabile şamanlarının avcılık yapan kuzeyli kabile şamanlarından farkı ile arasındaki farkı yaşamı boyunca sadece bir tane davula sahip olmalarıdır. Eğer şamanın boydaş/akrabalarından biri ölürse, ancak o zaman şaman yeni bir davul edinir. Bununla beraber Güney Altaylı kabilelerde şamanlık faaliyeti boyunca birkaç tane davula sahip olmuş şamanlar hakkında hatıralar mevcuttur. Ust-Kam stebinde bana şamanların 1-3 tane davula sahip olduklarını söylediler. Söylenişine göre Şaman Tongan ise 9 tane davul değiştirmiş. “Ulüp” seokunun kökeni hakkındaki rivayete göre Badi adlı şaman atanın 9 tane davul sahibi olmuş. Ancak Güney Altaylılarda şamanın ömrünün davulu ile bağlantılı olduğu açıktır. Şaman ölünce hemen onun davulunun kasnağını kırarlar, derisini bıçakla keserler ve davulu bu haliyle şamanın mezarına yakın bir ağaca asarlar. Kuzey Altaylılarda ölen şamanın davuluna aynı şeyleri yaparlar. Ölen şamanın davulunu parçalama geleneği Sibiry’a’nın diğer halklarında da bilinmektedir (Anuçin 1914: 60; Podgorbunski 1923: 219). Davulun şamanın yaşamıyla ilişkili olduğu hakkındaki inanışın, eğer şamanın davulu kırılırsa, bu yolla şamanın da öleceği hakkındaki yaygın inanışın daha açık şekilde görüldüğünü sanmıyorum. Yenisey Ostyakları bu inanışı paylaşmaktadırlar (Anuçin 1914: 31).

Verilen örneklerden açıkça görüleceği üzere Altaylıların şamanlık inanç sisteminde davula ait müstesna rol hakkında tereddüt oluşacağını sanmıyorum. Bu şekilde Altay’ın değişik kabilelerinde şaman davulunun hazırlanışıyla bağlantılı bazı problemleri ortaya koyma gayem anlaşılmaktadır. Bu çalışmanın yapılması gerekliliği; burada tamamını vereceğim iki kısa bilgi hariç bu konu Altaylılar hakkındaki kaynaklarda pek bilinmemektedir. Onlardan biri kendisinin misyonerlik derlemelerinde Şorlarda yeni bir davul edinilmesiyle kabile bayramı yapıldığını yazan V.Verbitskiy’e aittir.⁷ İkincisi A.V.Anohin’in meşhur eserinde bulunmaktadır: “*Yeni davul şaman veya kadın şamanın dua okumasında yanmış arçın (“ardıç”) ile tütsülenir, sonra araka (şarap) serpilir. Bu andan itibaren davul kutsallık kazanır ve dini ayinlerde kullanılır*” (Anohin 1925: 51). Bu da gösteriyor ki, temas edilen bu konu Altaylıların etnografyası alanında yapılan özel çalışmalarda pek yansımaları bulamamış, bu da beni bu konuya özel bir ilgi göstermemi gerektirdi. Bu çalışmayı 1925 -1937 tarihleri döneminde Altay’da yaptığım etnografik çalışmalarım sırasında farklı şamanlardan doğrudan tarafımdan derlenen materyalleri temel alarak yapmayı düşündüm. Ayrıca bu çalışmanın fikri yapısı, sunulan materyallerin çok büyük kısmının ilk kez yayımlanıyor olmasıyla da önem arz etmektedir.

İlkönce Altay’ın farklı kabilelerinde şaman davullarının hazırlanış sürecini kısaca tasvir edeceğim, daha sonra da konu hakkında kendi düşüncelerimi paylaşacağım.

II

---

⁷ Misyoner Verbitskiy’nin 1836 yılına ait derlemeleri. “Pravoslavnoye Obozreniye”,1864, No.3.

1.Şorlarda Şaman Davulunun Hazırlanışı⁸

Şorlarda şaman davulunun hazırlanması geniş katılımı toplumsal bir mahiyette gerçekleşen karmaşık gelenek ve seremoniler kendini göstermektedir. 1927 yılında Çeley seokundan Şaman Sandra ve Polikar bana şaman davulunun hazırlanması sürecine sadece ortaya çıkan yeni şaman veya eski davulunu yenisi ile değiştiren şamanın mensubu olduğu seokun mensupları değil, şaman yaşadığı köyün bütün erkeklerinin, aynı şekilde komşu köylerden de erkeklerin katılabildiklerini söylediler. Kadınlar ise bu sürece iştirak etmiyorlar, ama bayrama katılıyorlar. Özellikle şamanın yakın akrabaları bu seremoniye mutlaka katılırlar. Benim muhataplarım davulun şamanın kişisel arzusuna göre değil, ruh-atalarının veya saygı duyulan boy dağının talebiyle hazırlandığını belirttiler. Bütün Şor şamanları böyle bir talimatı Şor şamanları, kaderlerini tayin eden Mustag dağından almaktadır.

Bütün şamanlar şamanlık bağışını miras yoluyla, özellikle şaman-atalarınca seçilme yoluyla almaktadır. Ancak her şamanın kaderi Mustag'ın iradesindedir. Bir kuşakta aynı anda yaşayan iki şaman olamaz; eğer böyle bir durum gerçekleşirse şamanlardan biri ölür. Bir Şor'da şamanlık emareleri görülünce o kişi şaman atasının talimatıyla kendisine davul yapar. Her şeyden evvel o şaman hayatı boyunca kaç tane davula sahip olacağını, her bir davul ile kamlık yapacağı süreyi tayin eden Mustag'a yönelir. Şaman davulunun kamlık yapma süresi dolunca yenisini yapar. Eski davulunu ormana götürür, üzerindeki bütün demir-parçaları çıkartıp aldıktan sonra ağaca asar, zira o parçalar değişime dâhil değildirlir ve onları yeni davulun hazırlanışında kullanırlar. Yeni davul eski davulun birebir aynısı (kopyası) olur. Mustag tarafından belirlenen davulların sayısı tamam olup, kamlık yapma süresi dolunca şaman ölür. Mustag önceden tayin edilen davulların sayısında azaltma yapabilir; bu durum şamanın mensubu olduğu boydan yeni bir şamanın ortaya çıkışı yakınsa olur. Eski şaman hastalanır ve ölür. Ölüme mahkûm olan şaman Mustag'dan ölümünün zamanını sorar; o zaman şamanın akrabaları arasında şamanlık emareleri peyda kişi ölür. Mustag'ın himayesinde olan şamanlar bir başka dağın himayesinde olan şamanlarla düşmanlık ederler ve birbirleri ile çarpışırlar. Şamanlar bu dövüşlerini kendi ruh-yardımcıları vasıtasıyla yaparlar. "Hörgüç" (davulun kasnağındaki kabartı) düşman şamanın ruhuna hücum için kullanılan bir silahtır; aynı şekilde davulun iç kısmında bulunan demir askıntılar da silah olarak nitelendirilmektedir. Kondom şamanlarına dövüşte Mustag'ın oğlu Karabur (Mustag'a yakın bir dağ) aktif şekilde yardım eder.

Yeni şaman olan önce kendisine davul için bir *orbak* (tokmak) yapar, bununla Mustag'dan davul yapması talimatını alıncaya kadar yaklaşık bir yıl kadar küçük kamlık ayini icra eder. Tokmak yapmak için Şorca "tabılğı" (speria altaica) çayır melekesi ağacı kullanılır. Tokmak uzun bir kaşık şeklindedir. Tokmağın tahta olan gövdesi didilmiş kendir lifine sarılır ve beyaz erkek tavşan derisiyle kaplanır. Tavşan av köpekleri olmadan yakalanmış olmalıdır. Tavşanın derisi sert bir iplikle tokmağa dikilir. Tokmak alegorik olarak "altın kamçı" diye adlandırılır. Bu tokmakla tek olarak Yüksek Tanrı Ülgen'e kamlık yapılamaz.

⁸ Burada sunulan materyalin önemli bir kısmı benim "Die Hestellung der Samanentromel bei den Sor" adı altında, Mitteilungen des Seminars für orientalische Sprachen zu Berlin, Jahrgang XXVII, Abt. 1, Ostasiatische Studien, tarafımdan yayımlanmıştır.

Mustag'dan ilk davulu yapma veya eski davulunu yenisi ile değiştirme bildirimini aldıktan sonra *ançazi*'nin (mirasla geçen davulun iyesi) şamana yeni davulun hazırlanışına dair detaylı talimatları verirken şaman da ayin yapar. O (*Ançazi*) şamana davulun yapılacağı malzemenin özellikleri, davulun farklı kısımlarının şekilleri ve özellikleri hakkında değişik detayları, malzeme hakkındaki örneğin davulun kasnağının yapılacağı ağacın nerede büyüdüğü, ağacın ne tür emareler taşıdığı vb. gibi talimatları ve işaretleri bildirir. Şaman bu bilgileri hazır bulunanlara aktardıktan sonra erkekler ve genç delikanlılar şamanla birlikte davulun kasnağının hazırlanacağı ağacı aramak için ormana giderler.

Ancak Şorlarda her yerde bu ağacı aramak amacıyla şaman kendisi gitmez. Şor Çeley boyunda şaman evde kalmış, erkeklerden ve delikanlılarda oluşan grup, kendilerine bildirilen işaretleri takip ederek o ağacı aramaya gitmişler. Uygun olan erkeksakalı ağacını bulduktan sonra ağacın tepesi doğuya doğru düşecek şekilde erkekler ağacı keser. Ağacı kesenlerden biri bu esnada müstakbel davulun ağacına temennilerini ifade eden sözler söyler. Kesilen ağacı hemen o anda işlenmeye başlarlar. Ağaçtan gerekli ölçüde bir parça keserler, ateş ile yumuşatırlar ve yuvarlak şekilde büklerler. Grubun bir kısmı bu işle meşgul olur. Grubun ikinci bölümü ise “mars” - kabza için (akağaç) keser, bunu da burada hafifçe işlerler, kabza üzerine yapılacak süslemelerin yapıldığı ulusta tamamlanır. Grubun üçüncü bölümü ise davulun *örgöş*'leri (boynuz, hörgüç) için akağaç süngeri, yani ağaçtan urlu ve mantarlı tabaka arar. Uygun urlu tabaka bulununca onu ağaçtan koparırlar ve yere değmemesi için gömleklerinin eteğini altına tutarlar. Bu sırada erkeklerden ve delikanlılardan bazıları kuşkirazı dalı keser ve kasnak çemberini güçlendirmek için büklerler. Yani herkes çalışır. Çalışmalar şakalarla canlı bir şekilde akar gider. Çalışanlar bazı özel etkinlikler yaparlar, mesela güreşirler, birbirleriyle itişirler, edepsiz sözler söylerler, zira şaman bu yeni davulu ile yapacağı ilk ayinde bu davulun yapılış ve davulun kasnağının ağaçtan hazırlanışı çalışmalarının yürütüldüğü durumu, bütün detaylarıyla yeniden anlatması gerektiğini bilirler. Davulun hazırlanışının ilk gün seremonisi böylece tamamlanır.

İkinci gün davula kaplanacak deriyi dikebilmek için kasnak üzerinde delikler açarlar. Aynı zamanda sunu *bragası* için silindır şeklinde akağaçtan yüksek bir *kuspak* (kap) yaparlar. Aynı gün yabani geyik veya maral derisini hazırlarlar (bunun için eskiden mus derisi kullanırlarmış); onu yumuşatmak için sopa ile döverler, kasnak veya çember için sepetçi söğüdü kestiklerindeki gibi yine iyi temennileri söylerler. Bu şekilde davulun nihai olarak hazırlanması için bütün hazırlıklar ikinci günde tamamlanmıştır.

Üçüncü gün davulun derisi kaplanır ve akşam şaman onunla “ançazi” veya “ançi tüür aži”, yani “davulun ırsi iyesine” ayin yapar. Şaman davulun tahta kısmının ormanda hazırlanışında cereyan eden tüm sahneyi sözlerle ve hareketlerle canlandırır. O, malzemelerin hazırlanışına iştirik eden kişilerin ayrı ayrı ifadelerini ve hareketleri tekrarlar. Bütün Şorlar şamanın “davulun iyesinin” yardımıyla yaptığını düşünürler. Davul üzerinde henüz askıntılar, kurdeleler ve resimler yoktur.

Kurban (sunu) olan *abırta*, (braga şarap) hazır edilmiştir ve akağaçtan yapılmış iki büyük kap içinde olması gerektiği gibi evin köşesine yerleştirilmiştir. Akağaçtan yapılan kapların yanında “davulun iyesine” sunulmak için hazırlanmış ateşte pişirilmiş 9 tane de çörek bulunur.

Seremonin önemli (ana) anı gelmiştir. Şaman davulu canlandırmaya başlar. Şaman davulun kasnağına sunu *bragasi*'ndan serpiştirir. Kasnak canlanır ve şaman aracılığıyla hazır bulunanlara ormanda ağaç olarak nasıl yaşadığını, soğuk ve ayazlardan çektiği ıstırapları anlatır. Şamana iyi şekilde hizmet edeceği sözünü vermesiyle kasnağın anlatısı biter. Ondan sonra şaman sunu *bragasi*'ndan davulun kaplandığı deriye serpiştirir. O zaman davulun kaplandığı deri maral veya geyik derisi canlanır, yine şamanın ağzından kendisini anlatır. Geyik veya maral kendi doğumundan, akrabalarından, küçüklüğünden, yetişkinlik çağından, nerelerde dolaştığı ve nasıl beslendiğinden bahseder. Canlanan geyik/maral kendi hikâyesini avcılar tarafından öldürülmesi anına kadar anlatır, şamana iyi hizmet edeceği sözünü vererek tamamlar.⁹ Bundan sonra şaman davulunu orada bulunanlara verir. Sabahın ilk ışıklarına kadar bütün gece burada bulunan erkekler, delikanlılar ve yeniyetmeler sırasıyla hiç ara vermeden davulla şamanlık yaparlar. Kadınlar hariç orada bulunan herkes davula vurur. Burada davula irticalen veya şaman dualarından bilinen pasajlar okunarak yönelirler, örneğin:

<i>Päzäi cok kara-tjyır</i>	- Süslenmemiş kara davul
<i>Äbrä tartkan abıl kaş</i>	- Çevresi kaplanmış kasnak
<i>Altıg köstjälä mars</i>	- Altı gözlü ala mars
<i>Altıg örgöştig ak çagal</i>	- Altı boynuzlu ak davul
<i>Taşka pasın tajlakpa</i>	- Eğer taşa değersen takılma,
<i>Suga kirzän çjstjyk pä</i>	- Eğer suya düşersen, boğulma
<i>Muska pasın mustukpa</i>	- Eğer buza düşersen, kayma.

Tanyerinin ağarmasıyla davula resimler yaparlar.¹⁰ Şaman davul üzerine yapılacak resimleri gösteren davulun “iyesine” yönelerek çörekler üzerine kamlık yapar. Ondan sonra davula metal sallantılı aksesuarlar (askıntılar) asarlar ve kuruması için onu sobanın veya kerpiç ocağın yanına koyarlar. Artık bu davulla hiç kimse kamlık yapamaz. Yapımına katılan herkes akşam değişik kumaşlardan davulun iç kısmına kurdeleler bağlarlar. Ondan sonra tekrar kamlık yapmak başlar. Şaman davulunu Mustag'a göstermek için gider. Ayine yaklaşık 10 kova hacmindeki en büyük kovdaki sunu *bragasi*'ndan serpilerek devam edilir. Mustag'ın güçlü şekilde davula üçer kere vurarak kontrol etmeleri için oğullarına (Karagan, Yş-Taş, Közäi, Karabur dağları) verdiği kabul edilir.¹¹ Sonra şaman davulunu Mustag'a gösterir, ondan kaç tane davula sahip olacağı ve her biriyle kamlık yapacağı süreyi öğrenir. En sonunda şaman

⁹ N.P.Direnkova'nın materyallerine göre, Şor şamanı canlandırma ayini esnasında, derisiyle davulu kapladıkları hayvanın bütün parçalarını toplar, canlanmasıyla da onun sırtına biner, canlanan hayvanı seyahat için tecrübe eder. Bkz.: G.N.Prokofyeva. *Seremoniya Ojivleniya Bubna u Ostyako-Samoyedov*, İzvestiya LGU, cilt II, s.373.

¹⁰ Altaylıların şaman davullarındaki resimler, kaya tasvirleriyle çok sıkı bir genetik bağa sahiptirler. Bunu bir başka çalışmada göstereceğim.

¹¹ Verbitskiy de çalışmalarından birinde şuna yer veriyor “şamanlar davulun yenilenmesi sırasında sinirli Karabur'un yanına yaklaşır, korku duyarlar ve geri adım atarlar. Karabur da daha büyüğünü isteyerek hiçbir zaman davuldan memnun kalmaz. Şaman davulun derisiyle kaplandığı maralın daha büyüğüne sahip olmadığını belirterek pohpohlayıcı bir şekilde bahane uydurur; o ise bir sajen'e eşit kitapları getirir, oradaki ayrıntılı açıklamayı bulur, ancak abirtka (içki) etkisiyle susar” (Altayskie İnorotdsı, Moskova, 1893: 127).

davulunu davul üzerinde “pura”, yani boynuzlu hayvan resmi, muhtemelen maral, geyik veya mus olarak tasvir edilen *Tazıhan*’a göstererek ayini tamamlanmış olur.¹² Yeni davulu duvara asarlar, üzerine ev dokuması keten bez ile örterler, sonra şarap ve tütün içmeye başlarlar. Şaman davulun hazırlanmasının teknik sürecinde doğrudan bulunanlara bizzat kendisi ikramda bulunur. Şamanın elinden şarap dolu kâseyi alan, şaman iyi dilek ve temennileri ifade eden sözler söylerler, örneğin:

Tärlinin tändibä

- *Terleyip, sendeleme*

Çär salğanın sabılba

- *Serin yerde eğilme.*

Şaman iyi dilekler için teşekkürlerini sunar. Gezinti düzenlenir fevkalade canlı şekilde olur, gezintiye kadınlar da iştirak ederler.

Üç gün sonra şaman yeni davulunu göstermek amacıyla sunu bragası-abırtkası (şarap) ile Erlik’e ayin icra eder. Erlik davulu kontrol eder ve aynı şekilde şamanın hayatı boyunca kaç tane davul sahibi olacağını ve her davulu ile kamlık yapacağı süreyi tayin eder. Şorların bana söylediklerine göre Erlik ile Mustag arasında bu konuda hiçbir uyuşmazlık olmazmış. Davulun canlandırılması seremonisi sunu *bragası*’nın hazırlanması için gerekli arpanın hasat edildiği sonbaharda yapılmaktadır. Eskiyen davulun yenilenmesi seremonisinde ise şaman üzerindeki demir aksesuarlarını aldıktan sonra eski davulunu ormanda bir ağaca asar. Davulun yenilenmesiyle yeni bir tokmak yapılmaz, eğer yıpranmış ise derisi yeni bir tavşan derisiyle değiştirir.

2. Teleütlerde Şaman Davulunun Hazırlanışı

Teleütlerde şamanlık daveti hastalıkla başlar. Müstakbel şaman sinir nöbetlerine tutulur, bu nöbetler sırasında sayıklar ve kendi boyunda şaman-atanın ahfadı olarak kendisinin de şaman olması emrini veren şaman-atası olduğunu açıklar. Güya şaman-atasının telkinine göre akrabalarına “falan yerde, falan şekilde yaşayan şöyle bir adamın, şöyle bir atı olduğunu (onu tarif eder), o atın bir tayı olduğunu (tayın özelliklerini tasvir eder), o tayın derisinin davulu kaplamak için gerekli olduğunu” söylemiş.¹³ Daha sonra bir kişiye tokmak hazırlanması için gerekli çayır melekesi ağacının şeklini ve gerekli parçanın ölçülerini bildirir. Müstakbel şaman hayatı boyunca sahip olacağı davul sayısını ve her bir davul ile kamlık yapacağı yılı açıklar. Müstakbel şamanın hastalığı esnasında yaşlılar genellikle hastaya “ıstırap eden” ölmüş şamanların ruhlarına yönelirler, içki serpererek onları selamlar, takdis ederler. Hasta iyileştikten sonra kendisine davul hazırlar.

İlk davulun hazırlanmasında çok sayıda insan - akrabaları ve yabancı erkek ve kadınlar toplanır. Bu seremoniye iştirak edenler en güzel giysilerini giyinir; büyük çoğunluğu bunun güzel bir amaç olduğunu kabul ederek düğün giysilerini giyinir ve beraberlerinde insanları doyurmasında şamana yardımcı olmak amacıyla şarap ve

¹² Tazıgan, davul üzerinde “pura” – boynuzlu hayvan: mus, maral veya geyik resmi şeklinde tasvir edilmişti. Telütlerde Tazıgan-Ulgen’in anasıdır. Bkz.: Slovar Altayskogo Yazıka, sost. Verbitskim, s.325.

¹³ Tay derisiyle davulun kaplanmasına müsaade edilir, çünkü yabani hayvanın derisini (kuran veya maral), Boçat bölgesinde bulmak fevkalade zor idi. Davulu derisiyle kapladıkları tayı, bilgi kaynaklarının bana bildirdiğine göre canlandırmıyorlarmış.

değişik ikramlar getirirler; bunun dışında herkes kendi durumuna göre şamana veya kama para da verir. Böylece davulun hazırlanması seremonisi toplumsal özellik kazanır ve yeni davulun yapılması için toplanan insanların hepsi emek, para ve mallarıyla şamana harcamalarda katkı sağlar.

Teleütlerde şaman davulu bir günde yapılır, çünkü davulun bütün parçaları (kasnak, kabza, deri vd.) daha önceden hazırlanmış olur. Kasnağı sedir ağacının yontulmuş parçasından bükülür. Eğer kasnak kolay ve iyi şekilde bükülürse, bu durum şamanın uzun ömürlü olacağına delalettir; tam tersi eğer kasnak zor bükülür veya kırılırsa, şamanın ömrü kısa olacak demektir. Kabzayı mutlaka büyüyen akağaç dalından yaparlar. Kurumuş, kırılmış veya kesilmiş dallar bunun için uygun kabul edilmez, zira kabza mutlaka “canlı” olmalıdır ve bundan dolayı da o, yaş, yani büyüyen ağaçtan yapılmalıdır. Davul için gerekli demir askıntıları yakın zaman önce ölmüş şaman atanın mezarından alırlar, tabi eğer muhafaza olmuş ise; aksi halde ise demirciye sipariş ederler ve demirci de şamanın talimatına göre bu aksesuarları yapar. Davulun derisi kaplandıktan ve orada toplanmış olanlardan arzu edenlerin kamlık yapmalarından sonra resimler çizilir, kam/şaman davulunu alır ve Ülgen'e ve sonra “posogo abışka”ya (ihtiyar, eşiğin ruhu) yeni davulunu gösterir. Kaynak kişilerim davulun canlanmasıyla ilgili sadece şunları anttılar. Kabzayı canlandırılmazlar, çünkü o yaş akağaçtan yapıldığı için zaten canlıymış, kısarak derisini de canlandırmazlar, ama erkek karaca derisiyle kaplanmış olan tokmağı canlandırılmış. Tek kelimeyle davul yabani hayvanın derisiyle kaplandığında canlı oluyormuş, ancak tokmağın canlandırılmasıyla değiştirmişlerdir. Davul, Ülgen'e ve “posogo abışka”ya gösterildikten sonra, ancak onunla sadece onun sahibi şaman kamlık yapabilir.

Davulün hazırlanmasında dolayı yapılan gezme üç güne yayılır.

Yukarıda ifade edildiği gibi “gizli” davulları halkın geniş katılımı olmadan şaman tarafından tek başına yapar ve şaman onları, ne Ülgen'e ne de “posogo abışka”ya göstermez. Legal olmayan ilave davulları şaman, koruyucu-ruh tarafından tayin edilmiş olan davulların sayısı ile biten ömrünü uzatmak için yapar.

“Orba”, yani tokmak Teleütlerde şaman davulunun ayrılmaz parçasıdır. *Orba* mutlak surette çayır melekesi ağacından yapılır. Bu çayır melekesinin gövdesinde demetle dallarının büyüdüğünü, onlardan birinde en az üç (bazen beş) budaklı olanı arar bulurlar. Tokmağı erkek karacanın ayak derisiyle kaplarlar. Alegorik olarak “Altın tu (Altın Dağ)” diye adlandırılan 17 tane kurdele tokmağa bağlanır. Kamlık ayini esnasında şaman derisiyle tokmağın kaplandığı *kuran*'ı (erkek karaca) canlandırır. Şaman bir süre için *kuran* 'a “dönüşür”. Kuran gibi koşar, ot yer, su içer, tuz yalar. Şaman *kuran* 'ın sesini ve hareketlerini yansıtır.

3.Kumandılarda Şaman Davulunun Hazırlanışı

Kumandılarda şaman olacak kişi önce uzunca bir süre hastalık hali yaşar. O hastalığı sırasında kamlık yapmaya başlar ve böylece koruyucu-ruhlarını öğrenir. Şaman Sakak'ın anlattıklarına göre ruhlar adayı detaylı şekilde kontrol ederler, eğer onda “artık söök”, yani eksik kemik (örneğin, dişinin eksik olması gibi) bulurlarsa, o zaman bu kişinin şaman olması gerektiğinin belirlerler.

İlk davulun hazırlanmasına kadar şaman “alaas”, yani ucuna keten bezi sarılmış değnek yardımıyla kamlık ayini yapar. Kamlık ayini sırasında şaman bezi sallar. Bir

süre sonra şaman hami-ruhlarından “şırba” adı verilen ve akağacın taze ince dallarından yapılan süpürge ile kamlık yapması talimatını alır. Bazen şaman “şırba” ile 3 yıl kadar kamlık yapabilir ve ancak o zaman gizemli koruyucularından davul edinmesi talimatı alır. İnce akağaç dallarından yapılan süpürge ile şaman yabancıların dini taleplerini yerine getirebilir. Eğer şamanı kamlık ayini yapmaya davet ederlerse, o zaman yeni bir “şırba” yapar.

Kumandırlarda ilk davul büyük bir kalabalık halk ile yapılır. Davulun yapılması ve canlandırılması 3 güne yayılır. Davulun yapımı her zaman ayın yeni doğuş zamanına veya doğan ayın ilk gününe denk getirilir.

İlk gün boyunca kasnağı eğerler, kabza olarak kullanılan ve “davulun iyesini” tasvir eden dikey “kirişi” yerleştirirler, kiriş üzerine demir askıntılarını takarlar ve davulu ertesi güne kadar kurumaya bırakırlar.

Sepetçi söğüdünü eğerler davulun kasnağı ve kabzayı da akağaç dalından yaparlar. Kabza ormanda taze ve zarar görmemiş akağaçtan kesilir. Kabzaya uygun olan akağaç dalını mutlaka akağacın doğu yönünde uzamış dallardan keserler. Kabza yapılacak akağaç dalını, kasnağın yapıldığı sepetçi söğüdüne yakın bir ağaçtan seçerler. Akağaçtan *möşkö*’yü (ur, süngerimsi tabaka), eğer dal çok uzamışsa, uzun bir sopa yardımı ile düşürürler, yere düşmemesi için giysilerinin eteği içine düşürürler. Bu urdan davulun “boynuzunu” yaparlar. Eğer ölmüş şaman-atalarının davullarından elde edememişlerse demir aksesuarları demirciye sipariş ederler.

Ertesi günü davulu erkek maral, geyik veya karaca derisi ile kaplarlar. Davulun (kasnağının) dış kısmında derinin altına, davulun “boynuzlarını” temsil eden, akağaçtan koparılan altı yedi tane “möşkö” yerleştirirler. Davulun derisi kaplandıktan sonra, ancak resimleri henüz yapılmamışken, şaman iki gün boyunca, arzu eden erkeklerin ve delikanlıların kamlık ayini yapmasına müsaade eder; ancak kadınlar ve genç kızlar davulla kamlık ayini yapamazlar. Kamlık ayini yapan her bir kişi davulu şamanın izbesinin başköşesine bırakır. Sıradaki kişi de davulu oradan alır.

Davulun resimleri yapıldıktan sonra (resimleri, becerebilen erkeklerden biri çizer), resimler şamanın talimatı doğrultusunda çizilir, sonra şaman davulu ile kamlık ayini yapar ve hami-ruhlarına resimlerini gösterir. Bazen ruhların davul üzerindeki resimlerden tamamlanmamış nokta bularak davulu onaylamadıkları da olurmuş. Bu gibi durumlarda resim yeniden yapılır. Şaman resimleri gerektiği gibi yapamayana kızar.

Davul bütünüyle hazır olduğunda şaman onu canlandırmaya başlar. Bu zamana kadar sunu için arpadan *orto* diye adlandırılan *braga* hazır, içecek koruyucu-atalarının sayısına uygun miktardaki *tozok*’lara (akağaçtan yapılan kap) konur. Şaman her hami-atasına *braga* dolu bir kap ayırır. Kaynaklarımın bana söylediğine göre bu *braga* kaplarından genellikle iki veya üç kabin baş koruyuculara ayrılmış.

Davulun canlandırılması şamanın kamlık ayini yaparak davulun yapılış sürecini detaylarıyla yeniden kurması ve yapılanları hatırlatmasıyla başlar. Şorlarda olduğu gibi şaman, davulun parçalarını veya bölümünün hangi koşullarda, nasıl yapıldığını, davulun yapımına iştirak eden farklı katılımcıların aralarındaki konuşmaların içeriklerini, onların jest ve mimiklerini, karakteristik özelliklerini vs. gibi durumları anlatır, olanları yeniden kurar ve resimlerin yapılışına kadar her bir katılımcının kamlık ayini yaparak belirttiği dileklerini yeniden canlandırır, yani yansılar. Daha

sonra davulun kasnağı ve kabzasının yapıldığı sepetçi söğüdü ve akağacın yaşamlarını anlatır, ondan sonra da derisiyle davulun kaplandığı yabani hayvanın yaşamını detaylıca anlatır. Bunu müteakiben şaman bu hayvanı taklit eder ve onun hareketlerini, sesini yansılar, onun ağzından kendisine iyi ve uzun süre hizmet vermesini ister.

Şaman daha sonra davul üzerinde resimlerle ayrı ayrı tasvir edilen koruyucu-ruhlarına yönelir ve onlardan kendisine iyi hizmet etmelerini diler.

Şaman yeni davulu ile kamlık ayini yaparak ilk olarak davulunu kendi kaderinin ve yaşamının bağlı olduğu, saygı duyulan boy dağlarına, koruyucusu ruhlara gösterir. Şaman boy dağlarından yeni davulu için ya takdir, beğeni alır ya da davulunda olan yetersizlik için kabul görmez. Koruyucu ruhlar tarafından tespit edilen, davuldaki bir yetersizliği şaman genellikle kendi sağlığı ile öder ve boy dağları bu davulla kamlık ayini yapma süresi 2 yıldan fazla vermezler. Ters durumda ise iyi yapılmış bir davul boy dağlarının taleplerini karşılamış demektir, o durumda da boy dağları bu davulu değiştirmeden 9 yıla kadar kamlık ayini yapma izni verirler. Yeni davulunu boy dağlarına gösterirken şaman aynı zamanda da onlara “ortko” sunar. Boy dağları şamanın yaşamı boyunca kaç tane davul değiştirmek zorunda olduğunu belirler.

Şaman mevcut davulunu kamlık ayini yapma süresi dolunca genellikle ayın doğuşunda ormana götürür, bu davuldan sadece demir kısımlarını alır. Yeni ayın doğuşunda da şaman bir sonraki davulunu yapar.

Kumandılarda şamanlar davullarını genellikle boy dağları olan Solog (Biy nehri kıyısında Turoçak köyü yakınında) ve Kabak (Teletsk gölüne yakın) dağından alırlar. Anılan dağlardan esas olarak “kanım” davulunu alırlar. “Mars” davulunu ise Şorların Mustag dağından, hususiyetle de eğer anne tarafı boyundan şaman-atalara sahip olan Şor kökenli olan şamanlar alırlar. Ülgen’e kamlık yapılamayan “tezim” davulunu adları geçen Solog ve Kabak dağlarında alırlar. Genelde Yukarı Kumandı şamanları davullarını (Mars davulu hariç) bu iki dağdan alırlar. “Kanım” davulu Solog dağı aracılığıyla Ülgen tarafından verilir.

İlk davulu yapılırken Kumandı şamanı demir kirişe sadece tek *çalaba* (kurdele) bağlar. Diğer kurdelelerin tamamını davulun hazırlanışına katılanlar bağlarlar, onlar daha sonra onu kamlık ayini yapmaya çağırır. Yeni davulu ile ilk kamlık ayini yapma sırasında şaman, hazır bulunanlardan davula renkli kumaş kurdele bağlayanlar eğer arzu ederlerse herkese kaderini önceden bildirir. Yakın gelecekte öleceği belirtilen kimsenin kurdelesini davuldan, bıçakla kesilircesine kopmuş olur. Kurdelenin kopması kötü bir alamet sayılır.

Davul ile kamlık ayini yapma mülleti tamamlanınca şaman davulunu ormana götürür, yeni davulu için 2-3 taneden fazla olmamak kaydıyla kurdeleleri alır ve davulu orada bırakır. Bazı Kumandı şamanları aynı anda Mars ve Kanım’a veya Mars veya Tözim’e, iki davula birden sahip olurlar.

Şaman Sakan aynı zamanda farklı iki tip davula sahip olmanın iki koruyucu-ruhların emri olduğunu açıkladı: şamanın baba boyundan ruh atası, ondan davul yapıp kamlık ayini yapmasını istemiş ve aynı zamanda anne tarafı şaman atası da “Şor kökenli” Şor tipi davul yapıp kamlık ayini yapmasını istemiştir.

Böylece Şamanın iki tane tös’ü, yani iki temel koruyucu iki şaman - atası olurmuş. Böyle şamanlar daha güçlü sayılır, çünkü onlar daha çok yardımcı-ruhlara sahiptir.

Kumandı şamanları davullar için davulun tipine uygun olarak iki tip tokmağa sahip olurlar. Eğer şaman Şor tipi davul “Mars tÿÿr” yaparsa, o zaman tokmak da çayır melekesinden yapılır, erkek tavşan derisiyle kaplanır, yani Şor tarzında yapılır. Bu tokmakta kurdeleler olur ama önemsiz demir halkalar olmaz. Eğer şaman boy dağı “tâzim”den alınan davulu yaparsa, o zaman bu davulu için tokmağı demirden yapar ve *kuran*’ın ayak derisiyle kaplar. Bu tokmağa kurdeleden başka altı tane bakırdan yapılmış “tös kubä” (basit halklar) takarlar, her bir sırada üçer tane halka olmak üzere iki sıra olarak yaparlar, tokmağın üst kısmına yerleştirirler.

Tokmak aynen davul gibi kutsal bir nesne olarak görülür ve büyük önemi haizdir. Kaynakların tokmak vasıtasıyla şamanın ölümüne sebebiyet verilebileceğine işaret ettiler. Bunun için tokmağı şamandan çalmak ve onu köpeğin kuyruğuna bağlamak gerekirmiş; böyle yapılırsa şaman hastalanır ve bir süre sonra ölmüş.

4.Çelkanlarda Şaman Davulunun Hazırlanması

Çelkanlarda ilk şaman davulunun hazırlanması halk yoğun katılımıyla icra edilmiştir. Burada şaman olmaya hazırlanan kişi hastalık nöbetleriyle ıstırap çeker; ilk davulunun hazırlanışına kadar kendi koruyucu-boy dağı “*ÿç suuri*”ye (Baygol nehrinin yukarısında) “ırık” adını alan küçük bir yay (avcı yayından farklı) yardımıyla kamlık ayini yapar ve ilk davulunu yapmasına izin vermesini talep eder. Aynı zamanda da şaman boy dağına akağaçtan “tozok” içindeki (kap) arpa bragası “orto” ile sunu yapar.

Dağdan davul yapma izni aldıktan ve yaşamı boyunca sahip olacağı bilgilerini aldıktan sonra şaman hemen akrabalarını ilk davulu hazırlama seremonisine davet eder; seremoniye yabancılar da bu katılırlar.

Davulun hazırlanmasının teknik aşamasında birkaç kişi yer alır. Onlardan bir kısmı kabza için akağaç, kasnak için sepetçi söğüdü ağacı kesmek için ormana gider, diğerleri de deriyi ve gerekli diğer şeyleri hazırlarlar. Kabza için akağacın doğu yönündeki dallarından zarar görmemiş, gerekli büyüklükte düzgün bir dalını keserler, ağacı bırakırlar. Kesilen bu dalda budaklar olmamalıdır. Davulu erkek karaca veya (genç) maral derisiyle, daha çok birincisinin derisiyle kaplarlar.¹⁴ Demir parçaları ise ölmüş şaman atalarının eski davullarından alırlar. Eğer onları alma imkânı yoksa o zaman şaman atalarının davullarını demir aksesuarlarıyla aynıysa olacağı halde demirci ustasına yenilerini sipariş ederler.

Davul hazır olduğunda resim çizmeyi becerebilen bir erkek veya delikanlı şamanın tarif ve talimatlarına göre davulun üstüne resimler çizer.¹⁵ Kumandılardan farklı olarak Çelkanlarda yeni davulun üzerine resimleri yapıldıktan sonra isteyen erkekler bu yeni davulla kamlık ayini yapabilir, tabi ki, onun canlandırılmasına kadar. Yani yapılan davul ile arzu edenler 1, 2 ve hatta 3 gece mühletince kamlık ayini yapabilir. Ancak Çelkanlarda kadınların ve kızların yeni davul ile kamlık ayini yapmasına

¹⁴ Dişi karaca derisini kullanmazmış, çünkü onun boynuzları yoktur; Çelkanlar bana “ayıp” olduğunu söylediler.

¹⁵ K.Hilden, sehven Lebedin Tatarlarının (Çelkanlar) davullarının üzerinde resimler olmadığını söylemiştir (Bkz. onun “Om shamanismen i Altai, speciellt bland leBed tatarerna (Terra 1916), Helsinki, (str.135). Bunu Uno Harva “Altain suyun uskonto” adlı eserinde tekrarlamıştır. Porvoo 1935, s.349; bkz.: Almanca çevirisi: Die religiösen Vorstellungen der altaischen Völker. Porvoo, 1938, s.534. FF Communications No: 0 125.

müsaade edilmez. Yeni davul ile kamlık ayini yapan, irticalen şamana esenlik ve iyi dilekler ifade eden sözler söylerler:

<i>Arlaganıng, al tör</i>	- <i>Arzuları selamete taşı (al dur)</i>
<i>Aksaganıng, tut tör</i>	- <i>Aksayarı (topallayarı) tut (dur)</i>
<i>Är babaçıng, ändäbä</i>	- <i>Davulun iyisini unutma (sakın, korun)</i>
<i>Är bojun ändäbä</i>	- <i>Sen dikkatli ol.</i>
<i>Är bägäning, äptüg bol</i>	- <i>Sözlerin yerli yerinde olsun.</i>
<i>Jakap tÿrgäning, taraş bolzın</i>	- <i>(Eğer)Sarsılarak yürürsen (yani kamlık yaparsan) iyi ol.</i>

Kamlık yapan herkes demirden yapılmış olan kirişe bir tane kurdele bağlar.

İsteyen herkesin yeni davulla kamlık ayini yapmasından sonra şaman onu alır, bu ana kadar da boy dağına sunulacak olan “orto” hazır edilmiştir. Şaman davulu canlandırma törenine başlar. Şaman davulun kabzasını canlandırmaz,¹⁶ ama kabzanın yapıldığı akağacın yaşamını detaylı olarak anlatır. Daha sonra şaman ayinin asıl merkezine, yani davulun derisi ile kaplandığı hayvanın canlandırılmasına geçer, çoğunlukla bu hayvan *kurandır*. Şaman doğumundan ölümüne kadar bu *kuranın* yaşantısını anlatır: kaç yıl yaşamıştır, nerede ve nasıl beslenmiştir, nerede konaklamış, nerede kışlamış, nasıl bir soyu olmuştur vb. gibi. Şaman anlatısını hayvanın avcı kurşunuyla öldüğü ana kadar devam ettirir. Şaman bu hikâyeyi anlattığı sırada bir yandan da onu tasvir eder. O, hayvanın sesini, hareketlerini, mimiklerini, tırnaklarıyla yeri eşelemesini vs. taklit eder. Bu sahne canlanan *kuranın* şamana iyi hizmet etmesi talebiyle tamamlanır. Davulun canlandırılması esnasında şaman davul üzerinde resimlerle tasvir edilen farklı yardımcılarına yönelir, başvurur.

Şaman kamlık ayini yaparken sunu bragası “orto” ikram ederek farklı dağlara yönelir. Her bir dağa kendine özel farklı bir kaptan ikram etmek gerektiği kabul edilir, çünkü dağlar bu şekilde daha memnun olurlar ve braga “orto” dolu daha fazla kap gerekli olur (talep edilir). Bu kaplar davulun hazırlanması seremonisine iştirak edenler tarafından getirilir. Mensubu olduğu seoka bakılmaksızın her ev sahibi yanına da braga dolu bir kap alır ve tasviri yapılan seremoniye katılır. Braga olan bütün kaplar bir yere konur ve şaman yeni davulu ile kamlık ayini yaparken her kaptan dağlara braga serpiştirir.

Canlandırılmasından sonra şaman hariç, isteyenlere davulla kamlık ayini yapmak yasak olur, kadınların ise dokunmaları bile yasaktır.

Çelkan şamanlarının davullarını kutsal boy dağlarından aldıklarına yukarıda değinilmişti. Şaman “täzim” davulunu gökyüzü Tängri’den, tam olarak Ülgen veya onun oğlu “Yç pörüktü baj Ylgän”dan alır. Bu davul en yüksek kategoridedir. Şaman göğe olan başvurularını / yönelmelerini doğrudan şamanların hamisi boy dağları “Yç sÿÿri” aracılığıyla yapar. İlk davulun hazırlanması sırasında kam boy dağları aracılığıyla gökyüzü sakinlerinden davulunu korumalarını talep eder. Şaman kendi talebine cevabı da yine boy dağı aracılığıyla alır, eğer alınan cevap müspetse davulunu yapar, davulu canlandırdıktan sonra ise onu gökyüzü sakinlerine gösterir, onlar onaylar ya da onaylamazlar. Şaman davulunu gökyüzü sakinlerine gösterdiğinde

¹⁶ Çünkü kabza canlı bir hayvandan yapılmıştır.

tokmak bütün gücüyle 9 kez davulu vurur. Eğer bu vuruşlarda davulun derisi dayanır ve yırtılmazsa, bu hal gökyüzü sakinlerinin davulu onayladıkları manasına gelir. Eğer davul yırtılırsa, davul kabul görmedi demektir ve şamanın davulun yenisini yapmak gerekir.

Bu davulu ile kamlık yapma mühleti dolunca şaman, onu ormana götürür, bu olay ayın doğuş (başlangıcı) periyoduna denk getirilir. Yapacağı müteakip davulunda kullanacağı davul üzerindeki kirişi ve metal askıntıları aldıktan sonra eski davulunu ağaca asar. Son dönemlerde, 20- 25 yıl önce şaman eski davulunun derisini de almış ve ondan evde çeşitli amaçlar için kullandığı küçük keseler dikmiş.¹⁷ Yeni davulu mutlaka yeni ayda yaparlar.

Tokmak davuldan ayrı olarak “orbı” diye adlandırılır. Onu da ilk davul ile aynı anda yaparlar. Çelkan davulu - “kalaaç” için akağaç dalından ince ve uzun kaşık şeklinde tokmak yaparlar ve *kuranın* ayak derisinden yüzülen derisiyle kaplarlar. Tokmağın arka yüzüne demir plakalar çivilenmiştir; plakalar üzerinde iki yanda 3'er tane olmak üzere altı tane demir halka monte edilmiş olup, bunlara “şaltırak” adı verilir. Davulun tokmağına değişik kumaşlardan “*kjınçök*” (kurdele) bağlanmıştır.

5. Tubalarda Şaman Davulunun Hazırlanışı

Tubalarda da şaman olacak kişi hastalığa tutulur, bu hastalık esnasında hasta şaman atalarının ruhlarından kendisine yapılan şamanlık daveti alır. Ondan sonra da davul yapmak gerektiğini açıklar.

Davulun hazırlanması törenlerine çok sayıda insan katılır. Davulu şaman kendisi yapmaz. Davulu onun akrabalarından veya yabancılardan birkaç kişi, ama mutlaka erkekler, birlikte yapar. Davulun kasnağı - “kaş” için sedir ağacı kullanırlar. Dağın doğu yüzünde büyümüş, kırılmış budakları olmayan iyi bir sedir ağacı seçerler. Kavak ağacından da kasnak yapılır. Hiçbir zaman bunun için titrek kavak kullanılmaz. Kabzayı kuru akağaç dalından yaparlar, fakat o dal hiç zarar görmemiş olmalıdır. Davulun boynuzları için akağacın güneşli yüzünden, yani doğu tarafından küçük parçalar keserler. Davulu kaplamak için maral veya karaca derisi, son zamanlar ise yer yer tay derisi de kullanılmaktadır (örneğin, İşi nehri boyunda bulunan Çorbay köyünde). Demir parçalar, kiriş, iki boğumlu kıvrık halka, koni şeklinde 9 tane askıntı “*sjnyj*”, iki çift ok şeklinde “sırğa” (küpe), bütün bunları eğer muhafaza olmuşsa, şaman atanın davulundan alırlar, yoksa yapılması için sipariş ederler.

Davul kuruyup hazır olduğunda şamanın talimatına göre üzerine resimler çizilir ve “jälbik-çarar” -davulun canlanması başlar. İlkönce orada toplanmış olanlardan 9 kişi sırasıyla yeni davula vurur ve kamlık ayini yaparlar. Gençlerin de yeni davul ile kamlık ayini yapması gerekir. Genellikle gün doğuşuna kadar bütün gece kamlık yaparlar ve kamlık ayini yapanların sayısı 9 kişiden çok fazla olur.

Bunu müteakiben şaman davulunu alır. Şaman yeni davuluyla kamlık ayini yapmaya başlar, ateşe yönelir (ulular), sonra “davulun iyisi” - kabzaya, arpadan hazırlanmış sunu bragası “orto” ve tahta kap - “täpşi” içinde getirilen et yemeği ile

---

¹⁷ Şaman ölünce davulu da öldü. Şamanı ormanda derinliklere gömmüşler, davulunu da mezarın yanında ağaca asmışlar. Üç yıl sonra şamanın akrabaları davulun bütün demir aksesuarlarını eve getirir ve gömerler. Eğer bu ailede yeni bir şaman çıkarsa, o kişi bu demir aksesuarları davul yapımında kullanır.

onlara sunu yapar. Şaman kamlık ayini yaparak kabzanın yapıldığı akağacı detaylıca tasvir eder, onun hayatına ait bilgiler verir, nerede büyüdüğünü betimler. Ondandır sonra da derisiyle davulun kaplandığı hayvanın, maral veya karacanın canlandırılması gerçekleşir. Tubalarda da şaman bu yabancı hayvanın hayatını detaylı olarak anlatır; bundan başka onu öldüren avcının adını söyler, bazen de o avcının daha ne kadar büyük tırnaklı, değerli hayvan öldürmekte olduğunu haber anlatır, tam tersi de olabilir, avcının başarısızlığını anlatır. Nihayetinde maral veya karaca canlanır. Şaman bu esnada onun, sesini ve yürüyüşünü taklit ederek taygaya gönderir; Tubalarda şamanın yaşamı bu maral veya kuranın yaşamıyla bağlantılıdır. Eğer herhangi bir şaman canlanmış olan maral veya kuranın nerede olduğunu öğrenirse, onu öldürür, böylece kendisine hasım olan şamanı öldürür. Tubalarda şamanlar ölmüş şaman atalarından ve dağdan davullarını (tezim) alırlar. “Mars” davuluna Şorlarda akrabalık bağı olan şamanlar sahip olurlar.

Tubalar şamanlardan bazıları iki davula sahip olurlar. A.V.Anohin Tubalar hakkında Kuzen seokunda aynı anda iki davula sahip olan şamanlar olduğunu yazmaktadır: davullardan biri ana soyuna mensup şaman - atalarından, ikincisi ise - baba tarafına mensup ruhların girmesiyle veya dağdan alınan davuldur. Anohin şamanın birinci davulu kamlık ayininde kullanmadığına dikkat çekiyor. Anohin örnek olarak iki davula sahip olan Kuzen seokundan Şaman Sürteş'i göstermektedir: birinci davulu ana soyundan ölmüş atası Şaman Çorkoy'dan, ikincisini ise Şaman Sürteş runların talimatıyla kendisi yapmıştır ve sadece bu davulla kamlık yapmaktadır (Anohin 1925:131).

Tubalar arasında yürüttüğüm etnografik çalışmalarım sırasında bu duruma örnek olarak Sarı-Kökşe nehri boyunda Çoyski aymakı Koliçake köyünde yaşayan ve iki davula sahip Şaman Közerek'i gösterdiler. Közerek uzun zaman önce Kuznets taygasından göçerek buraya yerleşmiş Şorlardan “Çor” seokuna mensuptur. Şaman Közerek “paris-çalı” (yani Şor Mars'ı) davuluna sahiptir, bununla sadece akrabalarına kamlık ayini yapmıştır, “tezim-çal” davuluyla ise talep eden herkese kamlık ayini yapmıştır. Şor olarak Şaman Közerek kendi boy davulu saydığı “paris-çal”ı veraset yoluyla şaman atası Şabıktay'dan almış. Şabıktay'ın Adıgay adında bir yeğeni (kız kardeşinin oğlu) varmış. Şabıktay öldükten sonra şamanlık gücü kız kardeşinin oğlu Adıgay'a geçmiştir. O da kendi davuluna “kiriş” olarak dayısı Şabıktay'ın davulunun demir kirişini takmış. Adıgay'ın ölümünden sonra “kiriş” yine şaman olan oğlu Çagonak'a geçmiştir. Çagonak'ın ölümünden sonra kiriş ve şamanlık Közerek'e, ondan da Sovyet döneminde oğlu Tiinçi'ye geçmiştir. Bu da birkaç yıl şamanlık yapmış, davulunu köy şurasına vermiş, güya gönüllü olarak şamanlığı bırakmış. Ancak bu durum şamanlığı bırakmayı asla düşünmeyen Tiinçi'nin faaliyetlerinin kendine özgü maskesidir. O, davulunu verdikten sonra kamlık yapmaya devam etmiş, sadece tokmakla, daha sonra ise “tölvö” adı verilen yay ile.

Tubalar şamanları tokmağı davul ile aynı zamanda yaparlar. Leningrad Devlet Müzesi koleksiyonunda (No.4332-129) bulunan tokmağın genel tanımı şöyledir: “Orbiy - davulun tokmağı, ağaçtan yapılmış kürek şeklinde olup, yabancı karacanın ayağından yüzülen deriyle dış kıvrımları kaplanmış; iç tarafı: geniş kısmında üzerine 8 tane demir halka geçirilmiş 3 tane demir plaka çivilenmiştir; kabzanın ucunda ise değişik renkteki kumaşlardan 5 tane kurdeleyle kement bağlanmıştır. Uzunluğu 0,27 m'dir.”

Tubalarda davulun tipine göre, tokmak tipi olduğunu da belirtmek gerekiyor. “Paris-çal” (veya “pars-tÿÿr”) için tokmak çayır melekesinden yapılır ve tavşan derisiyle kaplanır; “kanım” ve “tâzim” davulları için akağaç dalından yapılır ve sağ bacağından alınan kuran derisiyle kaplanır.

6.Katun Nehri Havzası Altaylılarında Şaman Davulunun Hazırlanışı

Katun nehrinin aşağı ve orta akıntıları havzasında yaşayan Altaylılarda şamanlık bağıışı alınması -ölmüş şaman- atalarının buyruğuna göre olmakta ve müstakbel şamanın sinir nöbetlerine tutularak hastalık yaşamasıyla cereyan eder. Bu konuda A.V.Anohin’in çalışmalarında geniş materyal sunulmuştur.

Hastalığın ilk işaretlerinde hasta kamlık ayini yapsın diye şaman davet eder, kamlık ayini yapan şaman bu hastanın soyundan uzun zaman önce ölmüş şaman olduğunu, o atanın şimdi kendi akrabalarından birini şaman olmasını talep ettiğini söyler. Bundan sonra hasta bir şaman davulu yapacağını açıklar. Anohin’in bildirdiğine göre Katun nehri havzası Altaylılarında “erkek veya kadın her şaman anası veya babası soyu tarafından ölmüş erkek veya kadın şamanın (**ozo kam**) hizmetkârlarıdır. Onlar kendi arzularıyla davul sahibi olmazlar, kan bağına sahip ruh-koruyucusunun talebiyle olur... Kendi hizmetine başlayan erkek veya kadın şaman ruhun talebini yerine getirir ve koruyucu atasının sahip olduğu davullarının şekil hususiyetleri ve diğer detaylarına uygun olarak yeni davulunu yaparlar” (Anohin 1925: 49).

Katun nehri boyu Altaylılarında şaman davulu hazırlanmasının tasvirine başlayarak, yukarıda belirtilen bölge sınırları içinde diğer bölgelerden de varyant ve detaylar ilave ederek, esas olarak meşhur Şaman Çorton’un bilgilerine göre yapmayı daha uygun görüyorum.

Şaman Çorton, Saraskır nehrinin Kyüm nehrine (Katun nehrinin sağ akıntısı) karıştığı yere 1 km mesafece Saraskır bölgesinde yaşamış ve “Tongjoan” boyuna mensuptur. Bir defasında ağır bir hastalığa tutulmuş ve meşhur Kyüm Şamanı Çoçuş Kuçiyakov’u çağırılmış. Şaman kamlık ayini yaptıktan sonra Çorton’un ölmüş kam atası Almatok’un olduğunu, şimdi Çorton’un şaman olmasını talep ettiğini açıklamış. Çoçuş, Almatok’un kamlık yaptığı “kämçik çal” davulu yapılması gerektiği talimatını vermiş.

Hastalığı biraz iyileşen Çorton davul yapacağını açıklamış ve bunun için bir zaman tespit etmiş. Çok insan birikmiş. Çorton komşusu Mukuluş Tıdıkın’e (Mundus seokuna mensup) davulun kabzası ve tokmağı yapması görevini tevdi etmiş. Çorton davulun kabzası ve tokmağın yeterli büyüklükte olan kuru bir akağaç dalından yapılmasını, ancak kesinlikle hiçbir şekilde ağacın tamamen kesilmemesi gerektiğini, zira bunun Çorton’un çabuk ölümüne sebep olabileceği ikazını yapmış. Buradan da Şaman Çorton’un kendi yaşamını davulun iyesini tasvir eden kabzasının yapıldığı ağaç ile aynılaştırdığı görülmektedir.

Buna benzer inanışa Katun nehrinin sol kıyısı (Şebalin ve Ust-Kan aymakları) Altaylılarında da tespit ettim; Şaman, davulun kabzası için “yaş” bir akağaçtan (ağacın doğu yüzünden) dal kesmelerini talep etmiş ve yine yukarıda Çorton’un söylediği aynı gerekçe ile ağacı kesmemeleri için uyarmıştır.

Kaş -davulun kasnağını Çorton kendisi sedir ağacından yapmıştır. Katun nehrinin sol kıyısı Altaylılarında kasnağı yine sedir ağacından büklerler (eğerler), bunun için gerekli büyüklükte ve ağacın doğu yüzünden dal keserler.

Ust-Kan aymakında bana şamanın davulunun hazırlanması için kesilecek ağaç dalının yerini gösterdiğini bildirdiler. O, bunun için dağın kuzey yüzünde büyüyen sedir ağacı dalının kesilmesini önermiş. Kasnak için dalı şamanın bir akrabası kesmek zorundadır.

Tarafımdan bu konu hakkında sunulan materyal, Anohin'in konu hakkında yazdıklarıyla örtüşmektedir: "Bütün materyaller arasında "kajıng/kayın"- akağaç ve "möş agaş" -sedir özel öneme sahiptir. Onlara ait gelenekler vardır. Akağaç temiz olmalı, hiç bir zarar görmemeli, yaşam yerinden (meskenden) uzakta büyümeli; ona, hiç bir sığır sürtünmemiş ve hiç bir insan eli değmemiş olmalıdır. Sedir de aynen bu şekilde olmalıdır" (Anohin 1925: 49).

"Boynuz" - "örköş" (hörgüç) olarak davulun kasnağının üst kısmında davulu kapladıkları derinin altına akağaç urları yerleştirirler, örköş sayısı 5 taneden 9 taneye kadar olur.

Çorton davulu kaplamak için avcı Uzeim'e (Mukuluş'un erkek kardeşi) maral derisi hazırlaması talimatını vermiş (suya bastırıldığı, tüyleri kazanmış vd). Katun nehrinin sol bölgesi Altaylıları bunun için daha sık olarak karaca derisi kullanırlar, ancak son dönemlerde tay derisi de kullanılmaktadır. Şaman-atası Almatok'un davulundaki demir parçaları almak imkânı olmaması nedeniyle Çorton "köçik"i (demirci körüğü) olan Çoçoş Suulukov'a sipariş etmiş. Demir "kiriş"e onlar vasıtasıyla şamanın hasımlarıyla savaştığı okları sembolize eden "kongur" adını taşıyan aksesuarlar asmışlardır. Bana Şebalin aymakında kirişe demir plakalardan başka 3 tane de demir ok astıklarını söylediler.

Çorton'un davulunu 2 günde yapmışlar. Üçüncü günü beyaz ve kırmızı renk boyalarla resimler yapılmıştır. Resim çizilmeden önce Çorton "payrı"¹⁸ (dört köşeli kumaş) ile şaman atasına kamlık ayini yapmış ve davul üzerine yapılacak resimleri öğrenmiştir. Davulun derisinin iç kısmına resimleri Mukuluş yapmıştır. O, boynuzları geriye doğru kıvrılmış 3 tane yabancı hayvan, güneş, ay, gökkuşağı, yıldızlar, akağaç - "baj kajın" çizmiş.

Davul hazır olduğunda isteyen herkes sırasıyla onunla kamlık yapar. Şaman Çorton, bana orada bulunan bütün erkeklerin ve hatta bazı kadınların da davuluna vurduklarını söyledi. Çorton, davul henüz canlandırılmamışken kadınların ona dokunabildiğini ve hatta vurabildiklerini söyledi; burada asıl önemli noktanın 9 kişiden dana fazla insanın davula vurması gerektiğidir.

Şaman Çorton'un verdiği bilgiye göre bundan sonra "çilbik çarar" - davulun canlandırılması, yani derisiyle davulun kaplandığı maral canlandırılır. Şaman davulu alır ve kamlık yapmaya başlar. İlk önce ateşe yönelir. Ondan sonra Şaman, derisiyle davulun kaplandığı "çilbik çarar" - marala kamlık ayini yapar. Şaman onun hayatını detaylı şekilde anlatır, maralın ruhunu, davulun kabzasının ruhuyla beraber güvenli bir yere götürür. Şaman maral ve davulun kabzasının ruhlarına yönelirken şarap ve

¹⁸ Mukayese ediniz. Potanin. Oçerki Severo-Zapadnoy Mongolii. Cilt IV, s.54 (Kamlaniye pri Pomoşi "Çabiş"); bkz. Verbitskiy, Slovar, s. 420.

süt serpiştirir. Çorton maral ve davulun kabzasının ruhlarını Altay'a götürmüş, Han-Altay'dan ise Mukuluş'un davul üzerine çizdiği resimlerde tasvir edilen uzun kıvrık boynuzları olan 3 tane hayvan - pura almıştır. Şaman Çorton daha sonra davulun kabzasına ve davulun iyisine kamlık ayini yapar, akağaçtan yapılmış kap "täpşi" içinde ona haşlanmış et sunar. Ondan sonra şamanın Ülgen ve Erlik ile konuşmalarında "tercümanlık" görevi yapan aracı ruh Suyle-Kan'a yönelir. Suyle-Han'ın sureti şamana görünür: "At kataktu Kan Suyla" (at gözlü Han-Suyla), "Katu oktu Kan Suyla" (sert oklu Han-Suyla).¹⁹ Suyla- Han'dan sonra şaman Altay'ın kızlarına, Abugan'ın göksel kızlarına, "vödra" - parlak hanımefendilerine, üç Şulmus'a yönelirler (Anohin 1925: 15, 70). Bundan sonra davul canlanmış sayılır ve yabancıların onunla kamlık yapmasına müsaade edilmez.

Şunu da belirtmek gerekir ki, G.N.Potanin, Onguday Şamanı Ençu'nun sözlerinden Onguday bölgesinde davulun bizzat şaman tarafından yapılmadığını ve canlandırma seremonisi yapıldığına işaret etmektedir, G.N.Potanin şunları yazmaktadır: "Şaman Ençu'nun beyanına göre davul hazır olduğunda hemen kullanılmaz; şaman ilkönce derisiyle davulu kapladıkları yabancı hayvanı izlemesi, yani nerede koştuğu, nerede beslendiği vs. öğrenmesi gerekir. Şaman elbette kamlık ayini yaparak öğrenince orada hazır bulunanlara hayvanın bütün hayatını anlatır. Bu takibat bazen üç gün sürmektedir" (Potanin 1883: 49). Güney Altaylılarda davulun hazırlanması seremonisinin en temel anı derisiyle davulun kaplandığı hayvanın canlanması anıdır.

Şaman Çorton davulun hazırlanması seremonisinde arpadan yapılan sunu bragası "saba" yapmadıklarını, süt ve şarap ile sınırlı olduğunu söyledi. Davulun tokmağını da davul ile aynı anda yaparlar.

Altay şamanlarının davulunu şaman atasından aldıkları yukarıda söylenmiştir. Ancak bunun dışında Altay şamanları davullarını dağın ruhlarından da alırlar. Bu durum A.V.Anohin tarafından da tespit edilmiştir: "Altay erkek ve kadın şamanlarında davul bazen *aru töş*'lerin (temiz töş) ve "jär-su" (dağ ruhları) talimatına göre alınır. Verilen davul hibe, şerefli olarak addedilir. Bundan dolayı erkek ve kadın şamanlar memnun halde çalu'yu dağ ruhundan Alou-Kan, Adıgan, Kara Kaja vd. aldıklarını söylerler. Dağ ruhlarından alınan davullarla ilgili ölmüş erkek ve kadın şamanlar hakkındaki anlatılarda talimatlara rastlanılmaktadır" (Anohin 1925: 49, 50).

Şebalin aymakında bana bazı şamanların davullarını *Kök-mönkö* dağı, *Yersu-tayka* dağı, yani Altay dağlarında aldıklarını bildirdiler. Davulları Ülgen'in oğlu Yajılğan'dan (gök gürültüsü) ve Ülgen'in bizzat kendisinden alırlar. Burada şamanlar Kuzey Altay şamanlarından farklı olarak hayatları boyunca tek davula sahip olurlar. Ancak şamanın akrabalarından birinin ölmesi durumunda davulunun demir "kirişini" ve askılarını alarak eski davulunu bırakıp yeni davul yapar.

Bununla beraber hayatı boyunca bir kaç tane davula sahip olmuş şamanlar hakkındaki hikâyeler burada muhafaza olmuştur. Meşhur Şaman Sapır Tuya (Kyüm köyünden) aynı anda iki tane sahipmiş. Bir davulu "Kamçık çalu", Kemçik, Tuvin tipi imiş bunu aile, boy davulu kabul edermiş ve sadece akrabalarına kamlık yaparmış. Onun ikinci davulu "täzim çalu" imiş ve bu davulla da bütün Altay'ı gezermiş. Bu

¹⁹ A.V.Anohin'in bildirdiğine göre bazı şamanlar, Şuylu'yu at gözlü –"at karaktu morkut" morkut kuşu şeklinde tasvir ederler.

bağlamda A.V.Anohin şu bilgiyi vermektedir: “Şaman Moştıoy’un ihtiyar babasının yurtunda (ev, çadır) şaman dedesi olan Şaman Ylöp’ün eski davulu durmaktadır. Davul miras yoluyla ana tarafı soyundan onuncu Şaman Moştıoy’a geçiyor. Bundan 60 yıl önce yenisiyle değiştirilmiş, eskisini ormana bırakmışlar” (Anohin 1925: 133). Böylece Moştıoy aynı anda iki davula sahip olmuş. Onlardan biriyle kamlık yapıyor, diğeri ise kullanılmadan yurtta durmaktadır.

Yine bu konu hakkında A.V.Anohin şunları yazmaktadır: “Ölmüş erkek veya şamanın vasiyeti üzerine bazı akrabalar yeni bir davul yaparlar ve onu *ail*’daki olması gereken yerine koyarlar. Böyle bir geleneği kendi *ail*’ına sahip erkek ve kadın şamanlar takip etmektedirler, böylece iki davula sahip olurlar; biriyle kamlık ayini yapıyorlar, diğeri kullanılmadan duruyor.” Ben, Anohin tarafından araştırılan faktörleri belki Güney Altaylılarda bir davulun akrabalarına kamlık ayini yapmak için, ikincisini ise yabancı kimselere kamlık ayini yapmak için yapıldığı ile açıklıyorum.

III

Altaylılarda şaman davulunun hazırlanışı hakkında yukarıda sunulan materyal bu seremoninin varlığı ve hususiyeti hakkında bazı sonuçlar çıkarmaya imkân vermektedir.

Her şeyden önce şaman davulunun hazırlanması hiç tartışmasız şamanın şahsi uğraşısı olan teknik bir süreç değildir. Aksine bu süreç bir bayram havasıyla geçilen içtimai belirli bir faaliyet ve şamanın idareci rolünü icra ettiği, insanların da iştirak etmelerinin gerekli olduğu kompleks bir gelenektir. Ben çok kati şekilde eminim ki, daha yakın geçmişte Altaylılarda şaman davulunun hazırlanması, sadece boydaşların ve akrabaların katıldığı bir boy bayramı idi, çünkü davul boyun mensuplarının dinsel ihtiyaçlarının hizmetine tahsis edilmiş müşterek bir boy varlığı olarak görülürdü.

Buna şu faktörler delil olabilir. Kaynaklarda Şorların şaman davulu hazırlanması seremonisinin boy özelliği taşıdığını gösteren doğrudan deliller vardır. Meşhur Altay araştırmacısı misyoner V.Verbitskiy kendi döneminde yeni davulun boy-kabile bayramında takdis edildiğini bildirmiştir. Bu işaret oldukça değerlidir ve davul hazırlama sürecine kadınların katılmalarına izin verilmemesi hakkında, benim yazdıklarımla bütünüyle örtüşmektedir. Hiç şüphesiz bunda bizler geçmişten kalan boy özellikleri görüyoruz, çünkü egzogami evlilik nedeniyle kadınlar, erkeğin mensubu olduğu boydan kabul edilmeyip, yabancı olarak görülüyorlar, bundan dolayı da yukarıda tasvir edilen süreçte kadınlar doğrudan uzak tutuluyorlar.

Daha sonra Kuzey Altaylılarda şaman kutsal boy dağından davulunu (davul yapma izni) alınca, yeni davulunu boy dağına gösterir, yeni davulu ile yaptığı ilk ayininde yine boy dağına sunuda bulunur; burada da aynı şekilde toplumsal boy özelliği görülüyor, çünkü davul o boya ait kabul edilmektedir. Bunu sembolize eden davul henüz canlandırılmazdan evvel seremoninin bu bölümünde, seremoniye katılan herkesin onunla kamlık ayini yapması gerekir, böyle de yaparlar.

Bazı Kumandı ve Çelkan şamanlarının aynı anda iki tane davula sahip olmaları, birisiyle sadece akrabalarının dini talepleri için kamlık ayini yaptıkları, diğeriyle ise diğer insanlar için kamlık ayini yapmaları davulun boy karakteri taşıdığına oldukça parlak bir emardedir. Akrabalarına sadece Kumandı ve Çelkan tipi davulla (Kumandıca “kanım”; Çelkanca “kalaaç”) kamlık yaparlar, bunlar tahta kabızlı olup, iki ucunda iki başlı olarak antropomorf tasvirlerle sahiptir. Buna örnek olarak Aleşkin

ail'inde yaşayan Şaman Petka'yı göstermek mümkün. Tubalarda da ben Şor kökenli olup yukarıda adı geçen ve Sarı-Kokşe nehri kıyısında yaşayan Şaman Kōzerek'i tanıdım. O da aynı anda iki tane davula sahipti; Şor tipi davuluyla ("paris çalu" veya "Mars tÿyr") sadece akrabalarına kamlık yapmakta, diğeri "tāzim çalu" ile de yabancıların çağrılarına gitmektedir. G.İ.Gurkin de Tubalarda kadın Şaman Muna'nın aynı anda iki davula sahip olduğunu bildirmiştir (Gurkin²⁰ 1915: 100).

Katun nehrinin sağ kıyısında yaşayan Altaylılarda da biri akrabalarına, diğeriyle yabancılara kamlık ayini yapmak için aynı anda iki davula sahip olan şamanlara rastlanmıştır. Örneğin Kyüm nehri vadisinde yaşamış olan ve bizzat tanıdığım Şaman Sapır, akrabalarına ve yabancılara kamlık ayini yapmak için iki tane davula sahipti. Daha yakın geçmişte Altaylılarda özellikle de Kuzeylilerde boy davulu mevcuttu. Bu noktadan da şamanın sadece kendi boyuna ve boydaşlarına değil, yabancılara da hizmet ettiği görülmektedir. Ancak kùltte boy geleneklerinin sağlamlığı, özellikle yabancılara kamlık yapmak için davul hazırlaması ve boy davulunun yabancılar için dokunulmaz olmasında tesirini göstermektedir.

Altaylılara eskiden şamanın evvela kendi boyunun şamanı olduğunu vurgulamak yerinde olacaktır. G.N.Potanin, "Çiysk (Telengit) Şamanı Taran'ın "boy kam" - "utku kam" ifadesini kullandığını", "boy şamanları normal şamanlardan daha güçlüdürler" diye yazmıştır (Potanin 1883: 52). Ben de bizzat tanıdığım ve onu da "utku-kam", yani "boy şamanı" diye adlandırılan Kyüm vadisinden Şaman Sapır'ın adını yeniden anarak göndermede bulunmak istiyorum.

Tarafımdan yapılan çıkarımlar, diğerk halklara ait materyallerde kendi teyidini bulmaktadır. Selkuplarda (Ostyako-Samoyedler) G.N.Prokofyev, Şaman davulu hazırlamanın şamanın şahsi işi değil, bizzat akrabalarının sorumluluğ u olduğunu altını çizmiş ve geçirilen bu sürecin bir boy bayramı özelliğinde olduğuna işaret etmiştir (Prokofyev 1930:366). V.İ.Anuçin böyle toplumsal bir olayın Ketlerde (Yenisey Ostyakları) bayram olduğunu kabul ediyor, hatta onun toplumsal özelliğine değ inmiyor bile (Anuçin 1914: 48-50). V.İ.Anuçin seremoni sırasında hazır bulunan Şamanistlerin hapsinin yeni davula birkaç kez vurmak zorunda olduklarına dikkatleri çekiyor (Anuçin 1914: 60). Şirokogorov Tunguslarda şamanın ve onun kostümünün boy özelliğine sahip olduğunun altını çiziyor (Şirokogorov 1919: 80). İ.A.Lopatin'de Goldlarda bir aile üyeleri için şaman kostümü giyinmenin sembolik birliğini açıklanmıştır. Yazar, Şaman kostümü hazırlanmasında (buraya akrabaları - boydaşları katılır) bulunanlardan her biri şaman dansına katılmak zorunda olduğunu ve "her biri, küçük demir aksesuarlarıyla kemeri takıp, davulu alarak onun melodisi eşliğinde kalabalığın ortasında dans ettiğini yazmıştır (Lopatin 1922: 65). Şaman boy mensubiyeti özelliği Evenkler vd. için ilginç bir materyaldir (Anisimov 1933). Mukayeseli materyalin buna delil olan bütün verileri dikkate alınmalıdır.

Yukarıda söylenenlerle bağlantılı olarak, elbette sorularda ortaya çıkmaktadır: Altaylılarda ve diğerk halklarda olduğu gibi şaman davulu hazırlama, neden şamanın

---

²⁰ Grigori İvanoviç Çoros-Gurkin (1870–1937) Altay Türkü ressam, Türkolog; sadece Altay Türklerinin değil Sibirya'daki bütün Türk boylarının çok iyi tanıdığı, efsaneleşen bir önder (ç.n.).

şahsi meselesi/işi değildir.²¹ Boy mensupları neden bu sürece aktif olarak katılıyorlar, boy kültü çizgilerini taşıyarak bu seremoniyi düzenliyorlar, tören sonunda davulun sadece şamanın kullanımında olacağı, boy mensuplarının ise davulu dokunamayacak bile olmalarına rağmen ona bayram havası veriyorlar ve?

Bu sorulara verilecek cevaplar bana göre bütün seremoninin can alıcı özünü oluşturmaktadır. Yukarıda da tasvir edildiği üzere bütün seremoninin can alıcı anı, davulun canlandırılması anıdır. Zaten geleneğin ana fikri esasen yeni yapılan davulun canlanmasıdır. Canlanmasından sonra bir boy kutsalı olan davulun bir kült silahı/aleti olarak şaman tarafından kullanılmasıyla canlanmış davul ile bu andan itibaren şamanın yaşamı arasında bağlantı kurulmuş olur. Şamanın sadece ilk davulu değil, şu veya bu sebepten dolayı şamanın değiştirdiği, yenilediği her davul canlandırılır.²²

Selkuplarda (Ostyaklar-Samoyedler) ve Yenisey Ostyaklarında da bu gelenek aynı anlama sahiptir (Prokofyev 1930:367-368, 372). F.V.Prokofyev tarafından Ostyaklar-Samoyedlerde davulun canlandırılması geleneği çok parlak ve teferruatlı şekilde betimlenmiştir. O, bu geleneğin davulu takdis etme değil, canlandırma olduğunun altını çizmektedir. Hatta Buryatlar davul ile değiştirdikleri at kamçıları gerçek atlara dönüşmeleri amacıyla takdis olurlar (Agapitov, Hangalov 1883: 1-2).

Burada konu nedir? Davulu neden takdis etmiyorlar da, canlandırıyorlar? Buna cevap vermek zor değil. Sibirya'nın çoğu diğer birçok Şamanist halklarında olduğu gibi Altaylılarda da şaman davulu şamanın binerek seyahat ettiği binek hayvandır, şöyle ki, davulun kaplandığı deri hangi hayvana aitse şamanın binitini de o hayvan olur. Davulun canlandırılması geleneği davulun hangi hayvanın derisiyle kaplandıysa şamanın bizzat o hayvanı canlandırıldığını göstermektedir. Şor ve Kumandı, Katun'un sağ kıyısı Altaylıları ve Tubaların bazı şamanları seremoni esnasında şamanın kamlık ayini sırasında aradığı maralı canlandırırılar (kemiklerini, boynuzunu, tüylerini vd.), zira onlar davulu maral derisiyle kaplamışlardır. Çelkan, bazı Kumandin ve Tubalar şamanları *kuran*'ı (erkek karaca) canlandırır, çünkü davulu kuran derisiyle kaplamışlardır. Teleüt (Boçat) şamanları bölgelerinde kuran ve maral derisinin zor bulunur olması nedeniyle, davullarını tay derisiyle kaplarlar ve kuran derisiyle kapladıkları takmağı canlandırırılar. Bu da Teleütlerin davulu tay derisiyle kaplamaya daha yakın geçmişte başladıklarını göstermektedir, bazı yaşlılar davulun kaplanması için kuran veya maral derisi talep edildiğini, tay derisine izin verilmediğini hatırlıyorlar. Şaman canlandırılmış davuluyla kamlık ayini sırasında üzerine binerek ruhların krallığına olan uzun seyahatlerini gerçekleştirir, "altın kamçı" adını verdiği tokmağı ile davulunu sürer.²³ Kumandı Şamanı Sakan bana kamlık ayini sırasında

²¹ K.Hilden bildirmektedir: "Kendisine davul yapmak için, Lebedin şamanı ormana gider". Bu haber, benim Çelkanlarda izah ettiğim gibi, gerçeğe uygun değildir. Onlarda şaman davulunu kendisi yapmaz ve bunun için ormana gitmez. Sadece davulun canlandırılması sırasında şaman sembolik olarak ormana gider.

²² Bazen davul, şamanın ailesinde veya davulun bulunduğu yurttan bir kimsenin ölmesi sebebiyle yenisiyle değiştirilir. Evde bir ölü olmasıyla, davulun gücünü kaybedeceğine inanılır, bunun için derisi değiştirilmelidir. Mukayese ediniz: Anohin. Materialı po Şamanstvu u Altaytsev, s.51.

²³ Verbitskiy bir eserinde, şamanın gök katmanlarına, göklere "pura" üzerinde seyahat ettiğine işaret eder. Tasvirde anlaşıldığına göre "pura" bir hayvandır, zira o güçten düşmektedir ve şaman beslenmesi için salıverir ve seyahatine kaz sırtında devam eder. Bkz.: "Altayskaya

ruhunun davulunun içinde bulunduğunu açıkladıktan sonra davuluna binerek seyahat ettiğini söylemiştir. Buradan da tamamen anlaşılıyor ki, Altay şamanları davullarını canlandırdıktan sonra ona şu sözlerle yönelirler:

Kumandılar

*Taşka pasan tajlkpa
Muska pasan majrulba
Poom çärgä purulba
çevrilmesin.*

*Taşa basarsan, ayağın taşa takılmasın
Buza basarsan ayağın eğilmesin,
Eğer bom'a (patika)²⁴ gidersen, başın*

Çelkanlar

*Tajka barzın janakpa
Taşka pasa tajlakpa
Pyskä pasa sÿrÿnmä
Sook järinä jÿrärbis
Sollum järinä tÿjärbis
Arlaganing al tör
Aksaganing tut tör
Är багаçın ändäbä
Är bojun ändäbä
Är bägänn äptÿg bol
Jakap tÿrgännın taraş bolzın
yaparsan), güzel ol.*

*Eğer taygaya gidersen, geri dönme
Taşa basarsan, ayağın takılmasın,
Buza basarsan, ayağın kaymasın
Soğuk yere gideceğiz.
Bilinmeyen yere ineceğiz (düşeceğiz)
İsteneni selamette taşı.
Topallayana destek ver
Davulun sahibini unutma (koru),
Sen dikkatli ol,
Sözlerin yerli yerinde olacak
Eğer sallanrak yürürsen (yani kamlık*

Ancak şaman davulu hakkında böyle tasavvurlar Sibirya'nın çoğu halklarında yaygındır. Tuvalarda şaman davuluna şu sözlerle yönelir: “Vnemli, vnemli, atım-maraluham” (Katanov 1907: 47) (yani, dişi maral - L.P.) veya “oy benim güzel davulum! Sen topladın, oy benim güzelim” (Katanov 1907: 163).

Bana öyle geliyor ki, davul burada binilebilme fonksiyonundan dolayı at diye adlanıyor, fakat Tuvaların kendisini derisiyle kaplandığı maral olarak temsil ediyor. Başka bilgilere göre Karagaslarda şaman kamlık ayini esnasında yabancı maral veya izübr (büyük, doğu Sibirya geyiği) sırtında seyahat etmektedir. Şaman davulu hakkında: “Bindiğim hayvanın, bu yabancı izübr'üdür” (Katanov 1907: 195). Karagasları inceleyen V.N.Vasilyev tarafından görülen kadın şamanın davulu hakkında “Kadın şamanın bindiği geyiği tasvir ediyor. O kendi geyiğini davula değnek vurarak sürer” diye yazmaktadır (Katanov 1910: 76; Vasilyev 1910). Benzeri inanışların Hakaslarda da olduğunu altı çizilmiş; davulun kasnağının üst kısmına ve derinin altına yerleştirilen kabartıları, aynen Altaylılar gibi davulun boynuzları olarak adlandırdıkları, bu kabartıların sayısının 6 tane olduğu bildirilmiştir (Katanov 1890: 239, Katanov 1897: 31, Yakovlev 1902: 57).

Bereza” vı “Tomskih gubernskih vedomostyah”, 1859, No:5; “Altayskiye İnorodtsı” eserinden anlaşılıyor ki, şaman atını-davulunu yorulduğu zaman kaz ile değiştirmektedir (s.65).

²⁴ Bom - dağın sarp yamacından veya kayalıklardan geçen patika.

Moğollarda davul şamanın atı sayılır, tokmak ise kamçıdır (Potanin 1882). Buryatlarda “davul derisiyle kaplandığı hayvanın ruhunda şaman öteki dünya krallığına seyahat eder” (Petri 1924: 70). Bir Buryat hikâyesinde Şaman Boholi davulu üzerinde gökyüzüne gitmiştir (Potanin 1899: 438). Agapitov ve Hangalov Buryatlar hakkında “davul ve at kamçısı, aynı sembolik anlama sahiptirler; onlar şamanın üzerine binip dünyada dolaştığı, gökyüzüne yükseldiği ve yeraltı dünyası Erlik-Han’ın karanlığına indiği atı temsil etmektedirler” diye yazmaktadırlar (Agapitov, Hangalov 1883: 119). Aynı şeylerin Yakutlar için de geçerli olduğunu söylemek mümkün (Priklonski 1886: 134, Pripuzov 1884: 65, Troşanski 1902:129, Vasilyev 1910: 44, Pekarski, Vasilyev 1910: 22). Ostyak-Samoyedlerde canlandırılan davul derisiyle kaplandığı hayvandır ve şaman onun üzerine binerek “yedi güneşin aydınlattığı, kayaların gökyüzüne kadar uzandığı” mitolojik ülkeye gider (Prokofyev 1928: 103). Davulun kasnağının üzerinde olan kabartıları burada “davulun kulakları” olarak adlandırılırlar, kabzanın üst kısmına takılan metal askıntılar ise davulun-geyiğin teneffüs borusunu tasvir eder. G.N.Prokofyev “Bu detaylar davulun geyik olduğu hakkındaki Ostyak-Samoyedlerin inanışlarını açıkladığını” ifade etmiştir (Prokofyev 1930: 366-367).

Burada ortaya konulan bütün faktörler temelinde şaman davulu Altay’ın Türk dilli halklarında ve Sibiry’a’nın birçok halklarında şamanın binek hayvanını, özellikle de derisiyle kaplandığı hayvanı temsil ettiğini söylemek gerekir.²⁵ Buradan da davulu canlandırılması geleneğinin boyun saygı duyulan hayvanının sembolik canlandırılması, yukarıda gösterildiği gibi, boy geleneği olarak boyun atası ve koruyucusunun sembolik olarak canlandırıldığı sonucu çıkmaktadır. Bu durum bizi totemik bir tasavvur alanına götürmekte, ben Altay’ın Türk dilli kabilelerinde tasvir edilen şaman davulunu canlandırma geleneğinin bütününe şamanlıktan çok daha eski olan kadim totem kültürünün mirası olduğunu kabul etme eğilimindeyim.

Boyun totem atasıyla olan görüşme tekeli şimdi şamana ait olmuştur. Totem ata - gerçek bir hayvan- şamanlık güç ve yaşamını temsil eden şamanın atasına dönüşmüştür. Ancak bu ata hep kendi hayvansal suretini korumuştur. Şorlarda davulun üzerinde boynuzlu hayvanlar görünümünde resmedilen “bura” şamanın esas ruhları olarak kabul edilir.²⁶ Onlardan en önde geleni “tag-bura”dır (dağ bura). Bu hayvan derisiyle davulu kapladıkları ve şamanın kamlık ayini sırasında üzerine binip seyahat ettiği hayvanın tasviridir. Şor şamanı onu kendi gücü ve yaşamının özü sayar. O kendi “tag-bura”sını sadece kamlık ayini için çağırıldığı ıssız taygada saklar. Şaman kendi şamanlık gücünü ve yaşamını muhafaza ederek her surette “tag-bura”sını

²⁵ Şaman davulu kült hareketinin silahlı/donanımı olarak yayı temsil eder. Bu konu hakkında bkz.: benim çalışmam “*Luk i Strela ve Şamanstve u Altaytsev*”, Sovetskaya Etnografiya, 1934, No.3. K.Meuli’nin davul kullanımıyla değişen yay kullanımını hakkındaki daha sonraki kronolojik düşüncesinin doğru olmadığını tespit etmek gerekir. Bkz.: onun Scythica v Jurnale “Hermes”, 1935, cilt 70, ktp. 2, s. 151

²⁶ Literatürde aynı şekilde derisiyle davulun kaplanmış olduğu maral veya başka bir hayvanın resimlerinin de çizildiğini gösteren işaretlere rastlanmaktadır, davullar üzerine nakşedilirler. Bkz.: G.N.Potanin. “*Gromovnik po Poveriyam Plemen Yujnoy Sibiri i Severnoy Mongolii*”, JMNP, 1882, s. 136; yine onun eseri “*Oçerki Severo-Zapadnoy Mongolii*”, cilt IV, s.46; S.Tijnov. “*Yeniseyskiye Yeparhialniye Vedomosti*”, 1912, No.11-12. Mukayese ediniz: “*Kollektsiya Gosudarstvenogo Muzeya Etnografii v Leningrade*”, opis No.4227-128, No.691-692; Anohin’de. “*Materiali po şamanstvu Altaytsev*”, s.56.

korumuştur. İşte bundan dolayı düşmanlık eden Şor şamanları birbirleri hakkında kendi tag-bura'larının nerede saklandığı hakkında ağızlarından laf almaya çabalarlar, böylece de hasmının yaşamını sona erdirmek için onu yaralar.

Tubalarda şamanlar davulu derisiyle kapladıkları hayvan maral veya kuranın canlandırılması kamlık ayini esnasında derhal canlandırılan hayvanın güvenliğini sağlamaya gayret ederler ve onu kuytu bir yere gizledikleri uzak bir taygaya gönderirler. Şaman kendi yaşamının da canlanan hayvanda tecessüm ettiğine inancına bağlanır. Eğer bir başka şaman canlandırılmış olan maral veya kuranın buldukları yeri öğrenirse, çok kolay bir şekilde meslektaşını öldürebilir.

A.V.Anohin'in bildirdiğine göre Teleütlerde şamanın ruhu onun his gücünü, kamlık yapabilme yetisini ve ruhlarla mahrem irtibat kurma kabiliyetini koruyarak "tın-bura" olarak adlanmaktadır (Anohin 1929: 259). Ancak Teleütlerde "tın-bura" hiç şüphesiz hayvan suretinde tasavvur edilir, zira düşman olan Teleüt şamanları hasmının "tın-bura"sına sahip olduktan sonra ayaklarını ve başını keser ve bu şekilde hasmı olan şamanın ömrünü kısaltır. Kamlık ayininde "tın-bura" gelir ve şamana girer, kamlık ayini bitince de ayrılır. Anohin: "Her Teleüt şamanı kendi "tın-bura"sına karşı oldukça nezaketli davranır. Bu bağlamda tören icrasından sonra şaman "tın-bura"sını gizli bir yere gönderir. Şamanın ölümünden sonra "Tın-bura" başka genç bir şamana veya şamanlığa yeni başlayana geçer. Böyle bir aktarım ruhsal kamlık mirası olarak ifade edilir" diye yazmaktadır (Anohin 1929: 259).

Burada hususiyetle önem arz eden nokta ölümünden sonra bir şamanın "tın-bura"sının aynı seoka mensup başka bir şamana geçmesidir. Böylece Teleütler, önceden Teleütlerin derisiyle davulu kapladıkları ve akrabalarında şaman davulunun hazırlanması geleneğinde canlandırılan yabani hayvan "tın-bura"nın şamanlardan bir diğerine aktarılması şeklinde boy miras geleneğinin olduğunu kabul ederler. A.V.Anohin'den daha geç dönemde tarafımdan Teleütlerde derlenmiş olan bilgilere göre "tın-bura" şaman davulu üzerinde tasvir edilmiştir. "Jutti" seokundan (Çeluhoy ulusu) kadın şaman Marfa Todışeva'nın davulunun üst kısmında resimler mevcut, bütünüyle Teleüt özelliğini yansıtmaktadır: "*Barstan, çokır at täjtän, kanning tın-burazı. Bars änäzi baj Ulgen onçozinanag, jän bajana onbäs katta*" (barstan, alacalı at, şamanın tın-bura'sı. Onbeşinci gökyüzü katında yaşayan iyi ruh Ulgen'in hizmetkârı ve Bars'ın anası).

Kaynaklarının açıkladığına göre bu resimler ruhların başını (önderini) tasvir etmektedir. Şamanın yaşamı ona bağlıdır.

Şamanlar "tın-bura'larının buldukları yeri çok itinalı şekilde gizlerler, onları yüksek sesle çağırılmazlar. Eğer düşman şamanlardan herhangi bir (hatta şaman olmasa bile) şamanın "tın-bura"sını çağırıldığını duyarsa, o zaman o şamanı istediği herhangi bir anda çok kolaylıkla öldürebilir. Bunun için bir hayvanın yaş derisinden bir parça keser, onu akağaçtan yapılan bir sopa ucuna bağlar ve onu kıvrarak, çevirerek şunları söyler: "Şu şamanın tın-bura'sını ruhunu ben söküyorum / çıkarıyorum." Böyle bir eylemden bir süre sonra şaman ölür.

Şamanın kendi yaşamını bağladığı Kumandı şamanlarında "tag-bura", Şor şamanlarında "tın-bura"nın fonksiyonunu Teleüt şamanlarında "çär-bura" icra eder. Burada şaman "çär-bura"sını taygada saklar. Eğer rakip şaman hasmının "çär-bura"sını öldürmeyi başarır, o zaman bununla hasmı şamanı da öldürür. Kumandılar

“tabiat” davulu üzerinde “tängri kurı” (gök kuşağı), altında “paka” (kurbağa) resminin üstüne yerleştirerek “çar-bura”nın tasvirini yaparlar. “Çar-bura” tasviri insan figürüne benzer, kolları yerinde açılmış kanatlarıyla resmedilir.

Nihayet Altay Şamanı Çorton derisiyle davulunun kaplandığı maralı canlandırdığı zaman canlandırılan hayvanın ruhunu Han-Altay’a götürmüş ve ondan boynuzları geriye doğru kıvrılmış olan üç hayvanı -“pura” aldığını, davulun üzerine de komşusu Mukuluş tarafından resmedildiğini hatırlatacağım.

Bu tasavvurlara şaşırtıcı benzerliği Sibiry’a’nın Şamanist olan diğer halklarında da gösterebilirim. Nentslerde şamanın gücü ve yaşamı geyik suretinde olan “korgu tag” ruhuna bağlıdır. Nents şamanları düşmanlık hallerinde bu geyiklerin ruhlarını dövüşmeye gönderirler. Bu düelloda bu geyiklerin - ruhlarından bir ölürse, onun sahibi şaman da ölür (Tretyakov 1871: 428).

Yakutlar her şaman “vahşi (yabani) ana” diye adlandırdığı mus, geyik ve nadiren de ayı veya kuş olarak takdim edilen bir baş ruha sahiptir (Vasilyev 1909: 277-278, Seroşevskiy 1896: 625-626, Troşanskiy 1902: 138-139, Ksenefontov 1930). Yakut şamanının yaşamı ve ölümü bu ruha bağlıdır. Şamanın “vahşi-ana”sı öldüğünde kendisi de ölür (Ksenefontov 1930: 66). Bu vahşi-ana “matka” adı altında ve benekli geyik, dağ karacası, bazen de ayı suretinde Tungus şamanlarınca da bilinmektedir (Ksenefontov 1930: 62-64).

Sibiry’a sınırları dışında benzer inanışlar Saamlar-Loparlarda da mevcuttur. Onlarda şamanın baş ruhu geyiktir, bu geyik ne kadar güçlü ise onun sahibi şaman da o kadar güçlü sayılırdı. Saamlarda şamanlar hasımları ile bu geyikler-ruhları vasıtasıyla ölümcül düellolara yaparlardı. Geyikler-ruhların dövüşünden çıkan sonuç şamanların kaderlerini, sonucunu belirlerdi (Mihaylovski 1892: 107).

Bütün bu faktörler incelenen şaman davulunun canlandırılması geleneğinin totemik kökene ve özelliğe sahip olduğunu kabul etmek için yeterli temel oluşturmaktadır. Altaylardaki totem tasavvurları tekâmül ettikleri, daha karmaşık dinsel inanışlarla değiştikleri, zira Altaylıların iktisadi ve toplumsal ilişkileri de değişmiş olduğu da kendiliğinden anlaşılmaktadır. Hiç şüphesiz Altaylıların Şamanist dünya görüşleri kendisinden daha eski kültürlerle bağlantılı olarak gelişmiş, onlardan beslenmiş ve uygun tarzda onları yeniden işlemiştir. Bunda da Altaylılarda ve Sibiry’a’nın diğer halklarında da Şamanizm’in fevkalade eskiliğine ait yeni delil olarak görmek mümkündür. Altay’da davulu şamanın bizzat kendisi değil, onun akrabaları, komşuları yaparlar ve seremoni için belirlenen anda da bu davul ile herkes kamlık ayini yapar; kronolojik olarak da bu davulla kamlık ayini yapmanın sadece şamanın tekeline geçmesi daha sonraya ait bir olgudur. Dinsel bir fonksiyona gitmek için geçirilen zaman, hatta davul yardımıyla bile olsa şamanın bir imtiyazı değildir, Sibiry’a’nın diğer halklarında buna parlak örnekler bulmak hiç de zor değildir (Argentov 1857: 93, Bogoraz 1901, Yohelson 1898: 33-34; Arsenyev 1916: 337; İslavin 1847; Startsev 1930, Anuçin 1914: 60).

Kaynakça:

Agapitov, N.N., Hangalov, M.N. (1883). *Materialı dlya İzuçeniya Şamanstva Sibiri: Şamanstvo u Buryat İrkutskoy Gubernii*. İrkutsk: İzvestiya Vostoçnosibirskogo Otdela İRGO, cilt XIV.

Anisimov A.F. (1933). *Rodovoye Obşestvo Evenkov*. Leningrad.

- Anohin (1925). *Materiali po Şamanstvu Altaytsev*. Leningrad: izd. Akademi Nauk.
- Anohin (1929). “Duşa i Yiyö Svostva po Predstavleniyu Teleutov” Moskova: *sb. Muzeya Antropologii i Etnografii Akademii Nauk, cilt VIII*, (Ruşçadan çeviren: Atilla Bağı, “Teleütlerin Tasavvuruna Göre Ruh ve Özellikleri”, Ankara, Türk Dil Kurumu, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, 2017, sayı 44, ss.19-34)
- Anuçin V.İ. (1914). “Oçerk Şamanstva u Yeniseyskih Ostyakov”. Sankt-Peterburg: *sb. Muzeya Antropologii i Etnografii*, cilt II, blm. 2,
- Argentov A. (1857). “Opisaniye Nikolayevskogo Çaunskogo prihoda” Moskova: *Zapiski Sibirskogo Otdela RGO*, ktp. III.
- Arsenyev V.K. (1916). “Şamanstvo u Sibirskih İnorodtsev i ih Animistiçeskie Vozzarenia na Prirodu”, *Vestnik Azii*, ktp. II-III.
- Bogoraz V.G. (1901). “Oçerk Materialnogo Bita Olennih Çukçey, sostavlenniy na osnovanii kolleksii N.L.Gondatti, nahodyaşıhsya v Etnografıçeskom Muzee Akademii Nauk”, sb. MAE, cilt 1.
- Gurkin. (1915). “Trudı Obşestva po İzüçeniyu Sibiri” İz Albomov Hudojnika, Tipo-litografiya Sibirskogo tovarişestva pečatnogo dela, pod red. G.N.Potantina , cilt III, blm. 1, Tomsk.
- İslavin V.İ. (1847). “Samoyedi v Domaşnem i Obşestvennom Bitu”, Sankt-Peterburg.
- Katanov N.F.. “Poyezdka kı Karagasam vı 1890 g.”
- Katanov N.F. (1907). “Obraztsı Narodnoy Literaturı Türkskih Plemen”, cilt IX, Sankt-Peterburg.
- Katanov, N.F. (1910). “Kratkiy Oçerk Bita Karagasov”, Etnografıçeskoie Obozrenie, no.1-2.
- Katanov, N.F. (1890). “Buben i Kolotuşka Şamana” İzvestiya Tomskogo Universiteta, ktp. 2.
- Katanov, N.F. (1897). “Otçot o Poyezdke vı Minusinskiy Okrug”, Kazan.
- Ksenofontov, G.K. (1930). Legendı i Rasskazı o Şamanah u Yakutov, Buryat i Tungusov. Moskova.
- Lopatin İ.A. (1922). Goldı Amurskiye, Ussuriyskiye i Sungarskiye, “Zapiski Obşestva İzüçeniya Amurskogo Kraya”, Vladivostok, cilt XVII.
- Mihaylovskiy, V.M. (1892) Şamanstvo: Sravnitel’noetnografıçeskie Oçerki, İzvestiya Obşestva Lubiteley Yestestvoznaniya, Antropologii i Etnografii, Moskova, vıp. 1.
- Pekarskiy E., Vasilyev V. (1910). “Plaş i Buben Yakutskogo Şamana”, Materiali po Etnografii Rossii, cilt I, Spb.
- Petri, B.E. (1924,1928). “Staraya vera Buryatskogo Naroda”, Jivaya Starina, sayı II. İrkutsk.
- Priklonskiy, V.A. (1886). “O Şamanstve u Yakutov”, İzvestiya Vostoçno-Sibirskovo otdela RGO, cilt 17, no:1-2, S.84-118.
- Podgorbunskiy V.İ. (1923). “Materialı dlya İzüçeniya Şamanskih Bubnov Tuzemtsev Sibiri”, Sbornik trudov professorov i prepodavateley İrkutskogo Gos. Universiteta, sayı 4, İrkutsk.
- Potantin G.N. (1883) Oçerki Severo- Zapadnoy Mongolii, cilt II, IV, İzdatelstvo Tipografiya V.Kirşbauma, S.Peterburg.
- Potantin G.N. (1899) *Vostoçniye Motivi vı Srednevekovom Yevropeyskom Yepose*. Moskova,
- Potantin G.N. (1882) *Gromovnik po Poveriyam Plemen Yujnoy Sibiri i Severnoy Mongolii*, JMN.
- Pripuzov N. (1884). “Svedeniya dlya İzüçeniya Şamanstva u Yakutov Yakutskogo Okruga”, İzvestiya Vostoçno-Sibirskogo otdela İRGO, cilt 15, no: 3-4.
- Prokofyev G.N. (1928). Ostyako-Samoyedi Turuhanskogo kraya, “Etnografiya”, No.2.
- Prokofyev G.N. (1930). “Seremoniya Ojivleniya Bubna u Ostyako-Samoyedov”, *İzvestiya LGU*, cilt II.
- Seroşevskiy, V.L. (1896). *Yakuti*. Opıt Etnografıçeskogo İssledovaniya. Sankt-Peterburg, cilt 1.
- Startsev G.A.(1930). *Samoyedi (Neñça)*. Tip. Pervoy Arteli Sovetskiy Peçatnik, Leningrad
- Şirokogovorov S.M. (1919). “Opıt İssledovaniya Osnov Şamanstva u Tungusov”. *Uçeniye Zapiski İstoriko-Filologiçeskogo Fakulteta v g. Vladivostoke*, cilt I, 1919, s.80.
- Tretyakov, P.İ. (1871). *Turuhanskiy Kray: Yego Priroda i Jiteli*. Sankt-Peterburg.

- Troşanskiy. (1902). *Evolutsiya Çernoy Veri u Yakutov*, Kazan: Tipo-Litografiya İmperatorskogo Universiteta.
- Vasilyev V.N. (1909). *İzobrajeniya Dolgano-Yakutskiy Duhov kak Atributi Şamanstva*, Jivaya Starina, No. 2-3.
- Vasilyev V.N. (1910) *Şamanskiy Kostüm i Buben u Yakutov*. Sankt-Peterburg.
- Yakovlev Y. (1902) "Etnografiçeskiye Zametki o Soyotah Uranhaytsev", *İzvestiya Krasnoyarskogo Vostoçno-Sibirskogo otdela İRGO*, cilt I, sayı III.
- Yohelson, V.H. (1898) "Predvaritelnyy Otçet ob İssledovanii İnorodtsev Kolımskogo i Verhoyanskogo Okrugı", *İzvestiya Vostoçno-Sibirskogo otdela İRGO*, cilt XXIX, no. 1.

Extended Summary

In Shamanism, the kamlık ritual performed by the shaman is the most fundamental ritual of the belief system. The shaman performs the ritual with the help of a drum, mallet, and sometimes a stick tied to a cloth. Among these objects, one of the most significant, perhaps the most important, is the drum. During the ritual, these objects are the weapon of the shaman in his encounters with his opponents, the passenger animal in his travels to the sky and the underworld. The drum is the shaman's most important instrument. You can't be a great shaman without a drum owner. The shaman is chosen by the spirits as the candidate of the shaman, he is given a donation of shamanism, then the candidate person becomes mentally ill and gets sick. Having survived in this period, the shaman goes to the holy clan mountain and receives permission from the spirits to acquire drums, where the most important clan mountain is the Holy Mustag. The fates of shamans depend on Mustag's will.

Altai shamans also receive their drums from the shaman ancestor and the spirits of the holy clan mountain. It is said that some shamans took their drums on Mount Kök-mönkö, Mount Yersu-tayka, that is, in the Altai Mountains, from Yajilgan (Thunder), the son of Ulgen, and even from Ulgen himself. The holy mountain spirits give the shaman permission to acquire drums, while he also informs him how many drums he will have during his life, that he will be a kamlık for every year that he runs away with each drum. A shaman can own at least 1 drum and no more than 9 drums during his lifetime. When the shaman acquires a drum, his own life is also connected to the drum, that is, the life of the shaman ends when the ritual period expires with the number of drums and the last drum. Some shamans try to extend their lives as illegal drum owners when their drum ritual expires.

Having received permission to acquire drums from the holy clan mountain, the shaman returns to his relatives and begins to prepare the drum. The drum is not performed by the shaman himself; it is performed in a social way with the participation of relatives and friends. The materials of the drum and mallet are prepared in their tent in accordance with the shaman's recipe and instructions. A group goes into the forest to prepare the drum's pulley, the gavel, and the drum's horns, that is, the material to be used for their humps. The shaman describes which branch of the tree and which animal will be the skin of the materials to be prepared. If the metal accessories that will be hung on the drum are taken from the old drum of the deceased shaman ancestor, if these metal accessories are not present, then they order the blacksmith to make new ones.

Drum construction can take up to 3 days. When the drum is again capable of painting with the shaman's recipe, someone makes pictures and embroidery on the

drum. When all evil stuff is done, friends, relatives and other participants unite for the most significant moment. This moment is the shaman's ritual of reviving the drum. Now the shaman is ready for the drum revival ritual. Before the drum is revived, every adult male and young man who wants to be present will hit the drum, and women and girls are not allowed to hit the drum. When the shaman begins the ritual, he describes the tree where the drum was made, where it was, how it grew, the events that took place between his brothers while preparing the tree, and the tree where the gavel was made. It also tells details about the life of the animal, where it was born, how it lived, what it fed on. The shaman imitates the animal he describes in this ritual, reflecting his movements and voice. With this ritual, the shaman drum is revived and becomes sacred; from this moment on, it is forbidden for others to touch it except for shaman. The shaman takes his drum to mount clan, and the holy mount clan either approves or disapproves of the drum, in which case the shaman makes a new one. Even if the drum prepared for the first time or a new one is made instead of the old one, these rituals are applied exactly.

In the Turkish-language tribes of Altai, the tradition of the shaman acquiring and reviving a drum is crucial. Each tribe has its own holy mountain, and each tribe's shaman receives the permission to acquire drums from the holy mountain of clan and performs this ritual with the participation of all his friends and relatives. Each tribe shaman has a single drum, but some shamans can have two drums at the same time. For instance, a Shor shaman that own two drums performs the ritual of kamlik only to his friends and relatives with the clan drum, and to strangers with the other suitcase. A shaman who owns two drums can inherit one of the drums, for example from a Teleut shaman ancestor by the father, and the other from a Kommandu or Chelkandu shaman ancestor by the mother. This situation is possible for both male and female shamans. Women are not allowed to hit the shaman drum, because the woman is considered as an outsider since she came from another tribe as a bride.

Shaman makes a new drum when the drum's time expires at the end of the kamlik ritual. He takes the metal parts of his old drum to use on his new drum, breaks its pulley, breaks its leather, and throws it away. The tradition of reviving the shaman drum is a social feast and celebration among the Turkish peoples of Altai, the Shors, Teleutes, Chelkandu and Kumans, therefore, its place in the traditions of shamanism is also essential, because in Altai, the person who contacts the spirits and performs the ritual with the help of drums is considered a true shaman. It remains to be seen that the tradition of reviving the shaman drum has totemic origin.